

Oppfølging av særlig verdifulle
kulturlandskap i Sør-Trøndelag

RAPPORT:

HEMNE KOMMUNE

Innhold:

- Beskrivelse av kommunen
- Gjengstø – Heim
- Holla – Hollaseter
- Kårøydalen
- Mo – Bjørkan

www.fylkesmannen.no/kulturlandskapsprosjektet

FYLKESMANNEN I SØR-TRØNDELAG
Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Avdeling for landbruk og bygdeutvikling

Statens Hus

7468 TRONDHEIM

Besøksadresse: E. C. Dahls gate 10

Tlf: 73 19 90 00

postmottak@fmst.no

www.fmst.no

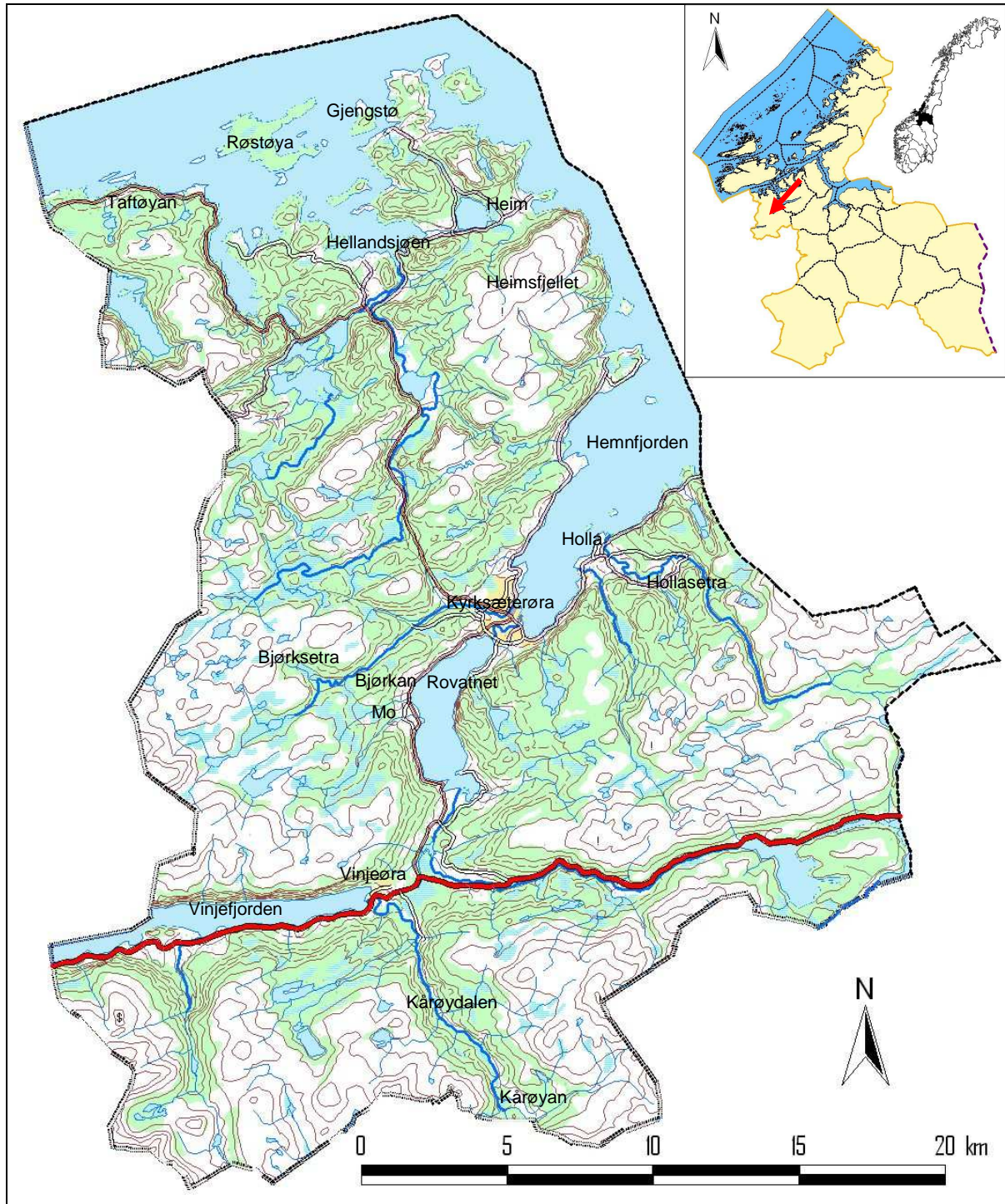
TITTEL Oppfølging av særlig verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag. Rapport: Hemne kommune	DATO 25.05.2006
FORFATTER Vigleik Stusdal	ANTALL SIDER 43
PROSJEKTLEDER/-ANSVARLIG Laila Marie Sorte/Per Joar Gunnes	STIKKORD Kulturlandskap Hemne
UTGITT AV Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, avdeling for landbruk og bygdeutvikling	

Innhold

1	Beskrivelse av kommunen	1
2	Gjengstø - Heim	4
3	Holla - Hollaseter	13
4	Kårøydalen	23
5	Mo - Bjørkan	31
6	Kilder.....	43

1 Beskrivelse av kommunen

Hemne kommune ligger i det sørvestlige hjørne av Sør-Trøndelag fylke ut mot Trondheimsleia i nordvest (med Hitra på andre siden) og grenser mot Møre og Romsdal fylke i sør og vest, figur 1. Mot øst ligger Orkdal kommune, hvor hovedvegen mellom Hemne og resten av fylket går over Hemnkjølen. Reisetid til Trondheim er rundt halvannen time. Mot nordøst ligger Snillfjord, en kommune med lignende topografiske forhold som Hemne.

Figur 1. Kart over Hemne kommune. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/ tillatelsesnr MAD 12002-R127454.

Hemne består av 660 km² landareal, hovedsakelig med kystnatur, men også med smal fjord og landskap som strekker seg mot mer dal- og fjellpreget natur. Høyeste punkt er Ruten på 1040 moh.

Kommunen har ca. 4300 innbyggere, hvorav ca. 2700 bor i tettstedet Kyrksæterøra. Andre mer tettbygde steder er Vinjeøra og Hellandsjøen. Både offentlig og privat servicetilbud er godt utbygd, bl.a. med videregående skole, handel og hotell. I likhet med mange av de andre kystkommunene i fylket, er hytteturisme og sjø- og båtliv med på å trekke mange folk til kommunen, særlig om sommeren.

Jordbruks-grendene ligger spredt i kommunen. Enkelte steder finnes mer lettdrevet, flat jord, mens hovedpreget er grender med forholdsvis små bruk og vekslende topografi. Dette gjør kulturlandskapet i kommunen variert og spennende, men bidrar samtidig til at mange av gårdene her er tapere i dagens press for effektivisering og strukturrasjonalisering. I perioden 1983 - 2004 ble antallet bruk som søkte produksjonstilskudd i Hemne nær halvert, en nedgang 7 pst. over gjennomsnitt i fylket (Statens landbruksforvaltning/Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 2005). Dette skaper store utfordringer i forvaltningen av kulturlandskapet, og gjengroing og forfall av bygninger som er gått ut av bruk er den mest synlige effekten.

Undersøkellesområdene

På et møte mellom representanter fra prosjektet og Hemne kommune 07.05.04, ble det besluttet å arbeide videre med følgende fire områder som utgangspunkt: Gjengstø - Heim, Holla - Hollaseter, Kårøydalen og Mo - Bjørkan.

Utvelgelsen av områder i prosjektet gir ikke en endelig oversikt over de mest verdifulle kulturlandskapene i kommunen. Andre områder kan også være særlig verdifulle kulturlandskap. Prosjektet er først og fremst en arbeidsmetode, der målrettet innsats mot enkeltområder er en sentral del i arbeidet for å oppnå maksimal effekt av de tiltak som settes i verk i kulturlandskapet.

Det ble avdekket store verdier i kulturlandskapet i Hemne. Det er både flotte bygninger og bygningstilgjøringer innenfor de undersøkte områdene, interessante vegetasjonstyper og helhetlige og vakre landskap. Dessverre er en del av de mest verdifulle elementene i kulturlandskapet i begynnelsen forfall, men SMIL-midlene vil forhåpentligvis kunne bidra til at en anstendig del av denne arven bevares.

Gjengstø – Heim er et svært variert område, med flere små grender beliggende i hver sin bukt rundt halvøya som utgjør området. Smågårdsmiljøer med mange bevaringsverdige bygninger samt naustrekker danner et attraktivt kulturlandskap. På grunn av varierende topografi og dyrkamark som snor seg mellom furukledde høgdedrag, fremstår kulturlandskapet som interessant og spennende. Bygningsmassen er i hovedsak tradisjonell og bidrar til et helhetlig preg over området. Det er gode turmuligheter langs vegene og sjøen er også attraktiv, både for fastboende og for hyttefolk i området.

Holla – Hollaseter er et variert og kupert kulturlandskap som ligger i et åslandskap ved Hemnefjorden. Området preges av raviner og jordbruksarealer som skråner ned mot Hollaelva. Her finnes mange gamle tun, og en god del eldre, bevaringsverdig bygningsmasse står på disse. På Fagervollen finnes også noen rester av gammel kulturmark. Området byr på

gode turmuligheter i et attraktivt og lett tilgjengelig kulturlandskap, og deler av området er synlig fra riksvegen som passerer gjennom ytre del av området.

Kårøydalen er en langstrakt skogskledd dal der gamle plasser, setrer og gårder ligger spredt innover som attraktive landskapselementer i et ellers forholdsvis uberørt naturområde. En grusveg går innover i hele dalens lengde og gjør området lett tilgjengelig, og dalen danner da også utgangspunkt for mange fine turer i fjellet. Det er en lang rekke bevaringsverdige bygninger i dalen, både gårdsbygninger fra ulike epoker og seterbuer og høyløer. Enkelte steder finnes rester av gammel kulturmark, men bare på Pallan finnes en mer artsrik vegetasjon.

Mo – Bjørkan er en gårdsgrend som ligger på vestsiden av Rovatnet, et lite stykke sør for Kyrksæterøra. I marka vest for gårdene ligger Moseetra og Bjørksetra. Jordbruksarealene i grenda ligger skrånende ned mot vatnet og er lett synlige fra riksvegen som går langs vannkanten. Det finnes en god del bevaringsverdige gårdsbygninger i grenda, både fjøs, trønderlåner og uthus som stabbur og mastuer. Nord for området ligger dessuten prestegården. På Bjørksetra ligger Hemne bygdemuseum i ei seterbu sammen med noen andre tradisjonelle seterbygninger. Setervollen har preg av gammel kulturmark og er inngjerdet av en steingard. I terrenget her finnes tydelige spor etter utmarksslått.

2 Gjengstø - Heim

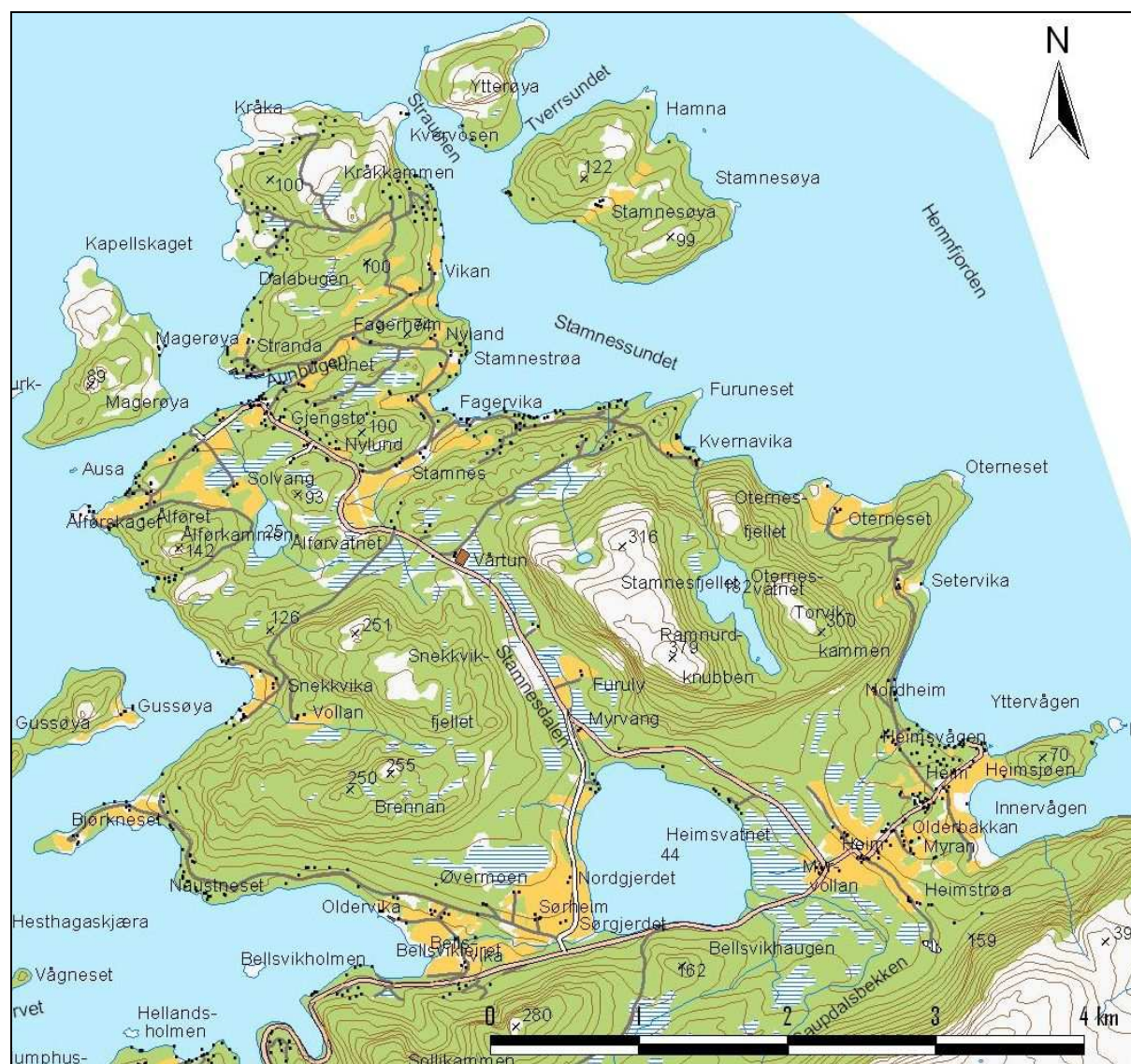
Befart: Ultimo juni 2005

Hoh.: 0- ca. 100 m

Beskrivelse av området

Området Gjengstø – Heim utgjør den nordligste del av Hemne og består av fastland og øyene Stamnesøya, Ytterøya og Magerøya, figur 2. I nord ligger Trondheimsleia, som her går mellom Hemne og Hitra. I øst ligger Hemnefjorden med utsikt over mot Snillfjord kommune. Området avgrenses i sør ved fylkesvegen som går på sørsiden av Heimsvatnet.

Landskapet er preget av en buktende strandlinje hvor det veksler mellom berg som går rett ned i fjorden og jordbruksarealer som skråner slakt ned mot sjøen og ender i stein- eller sandstrender. Det er et typisk smågårdsområde, med små gårdstun og jordbruksarealer som slynger seg mellom bergknauser kledd med løv- og furuskog. Større, sammenhengende jordbruksarealer finnes bare lengst sør i området, på strekningen Belsvik – Heim.

Figur 2. Kart over området Gjengstø - Heim. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/ tillatelsensnr MAD 12002-R127454.

Nåværende og tidligere drift

Stammesgårdene består av to hovedbruk. Disse drives i dag som ett med utgangspunkt i det ene bruket og en melkekvote på 75 t. De fleste andre gårdene rundt her har tidligere vært husmannsplasser under Stammes, men er i dag skilt ut som egne bruk. Det skal ha vært rundt tolv husmannsplasser under gården mellom Stammes og Heim. Stammes er nevnt i Aslak Bolts jordebok fra 1422.

Gården nederst ved Heimsjøen er den eneste gården i drift i området Heim- Heimsjø. På Heimsjøen er det dessuten et småbruk som drives som hobbybruk og holdes ved like, blant annet med eplehage og hesjer. Selv de to største gårdene, som ligger på Heim (åsryggen mellom Heimsvatnet og Heimsjøen), er i dag gått ut av drift. Det nordligste bruket var i ordinær drift til 2000, og har senere vært delvis i drift med urtedyrking, gårdsturisme og salg av produkter som mat, dekorasjoner og hudprodukter. Jorda er i dag bortleid til slått og beite, men noe brukes til hestene.

Bruket Otterneset mellom Stammes og Heimsjø er også i drift. I tillegg er her grustak og skog som drives. De største jordbruksarealene finnes mellom Belsvikleira og Heimsvatnet, på Belsvik. Her er Sørgerdet i drift. Et bruk på Gjengstø er også i drift.

Svært mange bruk i området er gått ut av drift, først og fremst på grunn av at bruka er små og tungdrevne. Dette har resultert i at store arealer har grodd igjen, først og fremst mer tungdreven jord. Den lettest drevne jorda er imidlertid bortleid og slås. Noen bruk drives dessuten på hobbybasis.

Tidligere var fisket en viktig tilleggsinntekt for dem som drev gård i området, særlig på de små bruka og husmannsplassene. Dette gjenspeiles i de mange nausta som finnes ved sjøen her, figur 3.

Figur 3. Tilknytningen til sjøen gjenspeiles i de mange nausta ved sjøen, og er en del av kulturmiljøet i området. Utsikt mot Magerøya.

Mens alle plassene ennå var i drift, så nok landskapet ganske annerledes ut, først og fremst ved at det var mye snauere som følge av hogst og beiting. I dag er det først og fremst innmark, i form av gammel slåttemark, som beites. Tidligere var det sommerfjøs i utkanten av innmarka og den nære utmarka var nok godt utnyttet.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Det ble ikke lokalisert arealer i drift i området som var aktuelle å undersøke nærmere med tanke på gammel kulturmark, foruten tidligere registrerte arealer. Det utelukkes likevel ikke at flere slike arealer kan forekomme, da gjerne i utkanten av fulldyrka mark, på gamle beiter som ikke har vært gjødslet. De fleste av disse arealene er i dag dessverre grodd igjen i området. På Heim er noen arealer imidlertid nylig ryddet, slik at landskapet har blitt åpnere.

Noen interessante arealer er registrert i Naturbase (2006). Magerøya er beskrevet som frodig, og er for en stor del skogkledd. Omlag 80 daa er oppyrket, men disse arealene er nå i ferd med å gro igjen. Noen sauer beiter på øya, men dette er ikke nok til å holde kulturmarka i hevd, og det slås derfor fra tid til annen. På øya finnes også større arealer med kystlynghei. Fra hovedhuset og opp mot fjøset er det en allé med varmekjære treslag som bøk, kastanje, lønn, ask og eik (Naturbase 2006). Slike gamle trær kan ha stor verdi for det biologiske mangfoldet, da de gir levested for flere arter av mose, lav, sopp, insekter, fugl og flaggermus. Magerøya er registrert i klasse 2 i *Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag* (Kristiansen 1994/Liavik 1996).

På Gussøya er det kun ett gårdsbruk, som i dag er nedlagt og i bruk som fritidssted. Her var tradisjonell drift fram til ca. 1980. Jordbruksarealet er åpent og velholdt og bærer preg av mindre intensivt jordbruk, men med stort beitetrykk av sau. I kulturlandskapet finnes flere vegetasjonstyper, som rester etter slåttemark, beitemark, strandberg, strandeng og kystlynghei (Naturbase 2006). Viktige arter er gulaks, engkvein, sølvbunke, lyssiv, tiriltunge, revebjølle og vårskrinneblom, hvorav de to siste er sjeldnest forekommende (Naturbase 2006). Vegetasjonstypene er relativt artsrike og på grunn av god hevd nokså verdifulle. Viktige busk- og treslag er einer, rogn og bjørk, ofte forekommende som gjengroingsarter. Her finnes dessuten et areal med preg av rognehage.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

På de fleste bruka i området finnes det tradisjonelle bygninger, også mange bevaringsverdige. Bevaringsverdige bygninger er i denne sammenheng bygninger som er mer eller mindre i sin opprinnelige stand og som f.eks. representerer tradisjonell byggeskikk i området.

På Heim ligger tre tun ganske tett sammen på toppen av bakken her. På det vestre er bygningene i forholdsvis god stand, med tradisjonell trønderlån, stabbur og vinklet driftsbygning med fjøsdel i tømmer. Driftsbygningen har imidlertid behov for utbedring av taket. På de to andre tuna like bortenfor, står to tradisjonelle driftsbygninger, hvorav den nyeste (lengst øst) er i forholdsvis god stand, mens den eldste er i begynnende forfall. Disse står som del av et bygningsmiljø med stabbur, mastu osv.

På Heimsjøen finnes et helhetlig kulturmiljø med flere smågårdsmiljøer og den lille Heim kirke, figur 4. Ved vegen nedover mot sjøen, ligger kirka på venstre sida (når man ser i retning øst). Like nedenfor den er det ei forholdsvis lita stue og et uthus, begge tradisjonelle og i god stand. Tvers over vegen for kirka er det et lite gårdsmiljø med et staselig, velholdt hus og et tradisjonelt, lite fjøs som har blitt påbygd i senere tid. Like nedenfor dette ligger et annet småbruk, også dette med et lite, tradisjonelt fjøs som har blitt påbygd. Sammen utgjør disse bygningene et flott kulturmiljø.

Figur 4. Kirka og smågårdsbebyggelsen på Heimsjøen utgjør et attraktivt kulturmiljø.

De to Stamnesgårdene er nå slått sammen til et bruk, og her står det noen tradisjonelle bygninger. Blant annet er det restaurert et stabbur som er flyttet til tunet på den tilkjøpte nabogården og her står ei gammel trønderlån tett ved vegen. Ellers har det tidligere stått både kvern og sagbruk i bekken som renner over dyrkamarka her. Dette vises imidlertid lite spor av i dag. Det er funnet stokker i bekken som kan tyde på at her var bygd opp en inntaksdam. Det er også eksempel på at bakken er muret opp med stein for å holde på jorda. Flere steder finnes også rydningsrøyser i form av stein som er lagt opp på berget. Ned til sjøen går en oppmuret sti/kjerreveg.

Det finnes en del gravhauger i Stamnes-området, men ingen ligger i tilknytning til innmark. Det er imidlertid funnet en jernøk i jorda, noe som kan ha kommet fra en grav. På Stamnes er det også i jorda funnet et steinlodd, som trolig har vært brukt på en vev.

Ved sjøen på Stamnes står det relativt mange gamle, bevaringsverdige naust på begge sider av bukta. Her står også ei brygge. På Stamnestrøa, som ligger like ovenfor ei lita naustrekke, står det et mindre, velholdt våningshus og et ennå mindre uthus. Sammen med nausta utgjør dette et flott kulturmiljø ved sjøen her. Herfra er det dessuten utsikt mot Stamnesøya, hvor det ligger et belte med dyrkamark som strekker seg over midten av øya. Her står også et tradisjonelt tun bestående av en gammel driftsbygning, et lite våningshus og et uthus.

På Gjengstø er det flere tradisjonelle smågårdsmiljøer og naustmiljøer som framstår som flotte elementer i kulturlandskapet. Her er også utsikt mot bygningsmiljøet på Magerøya.

Magerøya er ca. 670 daa stor, hvorav ca. 80 daa har vært dyrka mark. I 1684 fikk stedet kongelig bevilling for gjestgiveri. Det var lenge butikk på øya, og denne ble drevet fram til 1947. Magerøya ble fraflyttet i 1965. På Øya står en staselig hovedbygning som i sommersesongen drives som gjestgiveri. Her står også et par sjøhus, men fjøset er det bare tufter igjen av. Her er også et restaurert hageanlegg med epletrær. Ved tunet er det også en ærverdig allé med eik, ask, bøk, lønn, balsampoppel og hestekastanje. Ved Kapellskaget er det funnet spor etter gravrøyser fra vikingetida. I ”skjåen” står utstillinga ”Sjøen ga mat og inntekt”, og museet har restaurert skyssbåten ”Futen” og satt opp skilt over gamle stedsnavn.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Gjengstø - Heim er et område med svært stor verdi for allmennheten. Området har et svært spennende og interessant landskap – her er det buktende viker og et kulturlandskap med jorder som slynger seg mellom bakker og berg, figur 5. Der sjø og kulturmarka møtes er det en stemningsskapende overgang. Det spesielle smågårdskulturlandskapet har mange fine gamle hus og gamle, store trær som kompletterer det idylliske landskapet. Området er derfor svært attraktivt å besøke og har også mange hytter.

Figur 5. Området Gjengstø - Heim har et variert natur- og kulturlandskap som gir et spennende landskapsbilde. Her fra Heimsjøen.

Området er delt opp i flere smågrender og gårder som ligger for seg selv. De ligger imidlertid knyttet til en felles halvøy, noe som gjør at de likevel oppfattes som del av samme område. At gårdene ligger atskilt av skogkledde høgdedrag, gjør at man ved å ferdes gjennom området stadig kommer over nye, fascinerende elementer, som når Heimsjøen i all sin prakt møter en når man kommer over høgda ved Heim, eller når man kommer ned mot Gjengstø med utsikt mot Magerøya.

Foruten Magerøya, er det Heim - Heimsjø som har det mest helhetlige og spennende kulturlandskapet i området. Det fremstår som en perle, der det ligger med to lune bukter i fjorden, som er atskilt av et langt nes. Gamle trær, tradisjonelle hus, Heim kirke, jordbruksarealer og ei lang strandlinje danner et variert og idyllisk landskap. De store gårdene på Heim kroner flott på toppen av bakken, med mindre bruk lenger nede på Heimsjø.

Det er gode turmuligheter i området langs de mange vegene som går mellom grendene. Det er mulig å få til flotte rundturer langs disse. En aktuell rundtur er asfaltvegen mellom Gjengstø og Stamnes og grusvegen andre vegen. Det er også mulig å gå mellom Heimsjø og Stamnes, både på veg langs fjorden og på asfaltvegen innenfor. Området er også attraktivt å oppleve fra sjøen, særlig på vestsida med flere øyer og holmer. Ved Heimsvatnet er det dessuten anlagt sanitæranlegg og benker ved en flott badestrand, figur 6.

Figur 6. Utsikt over jordbrukslandskapet rundt Heimsvatnet.

Inngrep og trusler

Det er ikke foretatt så mange inngrep i området som ikke knytter seg til tradisjonell eller moderne jordbruksdrift. De viktigste er noen småbåthavner, næringsarealet ved sjøen på Gjengstø og en del hytter og moderne eneboliger. Disse bryter alle med den lokale byggeskikken, noe som gjør at området får et mindre helhetlig preg. Når nye bygninger uten rot i lokal byggeskikk blir satt opp i eller inntil tradisjonelle tun, kan den gode sammenhengen i tunet forringes.

Modernisering og fasadeendring av eldre bygninger er vanlig, og utgjør også en utfordring mtp. å bevare helheten i området. Videre utbygging med eneboliger og andre bygninger, uten forankring i lokal byggeskikk, vil kunne utgjøre et problem for kulturlandskapsverdiene. Særlig er videre hyttebygging en aktuell utfordring i området. Det unike og flotte

kulturlandskapet i området kan lett forringes ved uomtenksom hyttebygging, særlig om hyttene plasseres lett synlige fra jordbruksarealer og gårdstun.

Mange av de minste bruka i området er lagt ned, og det står mindre, ubrukte uthus i de fleste tuna. En god del bygninger står derfor i fare for å forfalle, først og fremst fordi de ikke er i bruk og at det dermed mangler både ressurser og motivasjon til å holde dem i stand. Selv om de nedlagte tuna er bebodd, skal det mye til for at de gamle fjøs- og låvebygningene blir holdt ved like. Dette betyr at betydelige kulturlandskapsverdier er i ferd med å gå tapt.

Gjengroing er trolig den største utfordringa i området, først og fremst fordi her er så få bruk i drift. Særlig står marginale arealer i fare for å gro igjen, til tross for at slike arealer ofte betyr mye for kulturlandskapet. En del er allerede grodd igjen, særlig arealene som grenser inntil dagens dyrkamark og som tidligere var beiteland.

Vurdering av området

Gjengstø – Heim er et svært variert område, med flere små grender beliggende i hver sin bukt rundt halvøya som utgjør området. Smågårdsmiljøer med mange bevaringsverdige bygninger samt naustrekker danner et attraktivt kulturlandskap. På grunn av varierende topografi og dyrkamark som snor seg mellom furukledde høgdedrag, fremstår kulturlandskapet som interessant og spennende. Bygningsmassen er i hovedsak tradisjonell og bidrar til et helhetlig preg over området. Det er gode turmuligheter langs vegene og sjøen er også attraktiv, både for fastboende og for hyttefolk i området.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Kulturlandskap skapes gjennom gjensidig påvirkning mellom natur og kultur. Særlig verdifulle kulturlandskap har ofte bevart gamle kulturmarker og har gjerne mange kulturminner. De byr også på varierte og interessante landskap. Sammenhengen mellom kulturmark og bygningsmasse er også med på å skape helhetlige og særlig verdifulle kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området Gjengstø – Heim bør følgende arbeides med:

- Hindre at verdifulle arealer i kulturlandskapet gror igjen
- Ta vare på bevaringsverdige bygninger med særlig fokus på driftsbygninger og naust
- Legge bedre til rette for opplevelse av kulturlandskapet/bedre tilgjengeligheten

Gjengroing er i dag et økende problem i området, og det er trolig umulig å holde alle arealer åpne. I stedet bør man se på hvilke arealer som er viktige å holde åpne (med tanke på artsmangfold, landskapsopplevelse, bruksverdi osv.) og hvilke arealer som skal få lov til å gro igjen.

Viktige arealer er her blant annet de som ligger lett synlige fra vegene, som ligger rundt særegne tunmiljøer og som ligger ved sjøen (og dermed sikrer en flott utsikt og binder sjø og kulturlandskap sammen). Arealer som er viktige for det biologiske mangfoldet ligger gjerne mer vanskelig tilgjengelig, i bratt terreng og på grunnlendt mark. For å hindre gjengroing må arealet slås eller ha et tilstrekkelig høyt beitetrykk. Det vil i mange tilfeller dessuten være nødvendig å supplere med rydding i beitemark.

Mange arealer i området er som nevnt i gjengroing. Det kan derfor være aktuelt å rydde for busker og trær i enkelte områder, for å åpne opp landskapet igjen. Etter ryddinga må alt avkappet materiale komposteres eller helst brennes, da det kan ha en uheldig effekt på vegetasjonen om det blir liggende. Det er også viktig å følge opp med slått eller tilstrekkelig høyt beitetrykk, slik at ikke tre og busker får etablert seg igjen. Ved beitesesongens slutt må vegetasjonen være godt nedbeitet.

Mer om restaurering av gamle slåtte- og beitemarker finnes i *vedlegg I* til rapporten. Det kan dessuten søkes tilskudd til restaurering av gammel kulturmark gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Det kan også søkes midler til inngjerding av arealene. For arealer med gammel kulturmark kan det dessuten søkes *Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark* gjennom det regionale miljøprogrammet. Arealenes verdi som gammel kulturmark må enten være registrert gjennom dette prosjektet, i naturtypekartleggingen i kommunen eller i Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. I tillegg må arealene gjerdes inn og drives uten bruk av gjødsel.

Skjøtsel av vegkanter og engkanter for å unngå gjengroing kan være vanskelig å få til i dagens jordbruk med knapp tid og få mennesker til å gjøre arbeidet. Imidlertid kan leiekontrakter som er langsiktige nok gjøre det mer attraktivt å skjøtte kantsonene på leid jord. Langs vegkantene, der tidligere utsiktspunkter er grodd til, bør det tynnes. Spredte trær bør få stå igjen, da disse vil hindre en altfor rask tilgroing igjen. Om det derimot snaues helt, er man avhengig av skjøtsel, som slått eller beiting, for å holde arealet åpent. Kanskje er noen villige til å tynne ut vegkantene mot at de får veden?

Det haster å få gjort noe med mange av de tradisjonelle bygningene i området. Dette gjelder først og fremst driftsbygningene som i dag står ubrukt, men også en del naust og andre småhus samt noen trønderlåner. Disse bygningene er av stor verdi for kulturlandskapet i området. Særlig er det ønskelig at gamle naust blir tatt vare på, fordi de viser sammenhengen mellom jordbruk og fiske, som var så viktig før.

Når bevaringsverdige bygninger skal settes i stand, anbefales det at dette gjøres slik at mest mulig av den opprinnelige bygningen bevares og at det ikke gjøres utvendige endringer på bygningen. Den beste forsikringen for at en bygning skal bli tatt vare på, er at den brukes til noe. Det er derfor en utfordring å finne nye bruksområder, som for eksempel utleie. Mer om istandsetting av bevaringsverdige bygninger finnes i *vedlegg II* til rapporten. Det kan dessuten søkes SMIL-midler gjennom kommunen til utbedring av slike bygninger.

For at den tradisjonelle byggeskikken skal ivaretas, anbefales det at nye bygninger i større grad tar opp i seg tradisjonell arkitektur, særlig gjelder dette bygninger i eller i tilknytning til gårdstunet. Også plasseringen av bygningene er her viktig. Hyttebygging er også en aktuell utfordring i området. Samlokalisering av hytter og en plassering som visuelt skiller hyttene fra jordbruksarealer og tun, gjør at de i mindre grad påvirker kulturlandskapet. Mer om nybygging i kulturlandskapet finnes i *vedlegg II*.

For å legge bedre til rette for opplevelse av kulturlandskapet, anbefales det at det i større grad settes opp skilt/informasjonsstavler som forteller om kulturlandskapet og kulturminnene i området. Dette vil være med på å gi en større totalopplevelse for besøkende. Jo mer kunnskap man har om det landskapet man ser rundt seg, jo mer interessant vil opplevelsen av det bli. Det vil tilsvarende være vanskelig å se verdien i kulturlandskapet dersom man ikke kan noe om det. Slike tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan gis tilskudd gjennom

SMIL-ordninga i kommunen. Ordninga omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i *vedlegg II* til rapporten.

Aktuelle tiltak i området kan være å sette opp benker på steder hvor det er flott utsikt over kulturlandskapet, merke gamle veger og løyper som er aktuelle for turgåing og å sette opp små informasjonstavler som forteller om gamle bygninger og historie. Slike tiltak er med på å gjøre det attraktivt å bruke området, og de bør utføres som grendesamarbeid.

3 Holla - Hollaseter

Befart: Ultimo juni 2006

Hoh.: 0 – ca. 150 m

Beskrivelse av området

Området Holla - Hollaseter ligger på østsiden av Hemnefjorden og strekker seg fra sjøen østover langs Hollaelva. Området består av et bakkete jordbrukslandskap som på begge sider skråner ned mot elva, og som omgis av et utpreget åslandskap med lauv- og barskog, figur 7. Her finnes mange gamle gårder, men en god del av dem er nå gått ut av drift. Området ligger lett tilgjengelig, da riksvegen passerer gjennom den vestre del av Holla. I tillegg er det en veg som går rundt hele den østre deler av grenda.

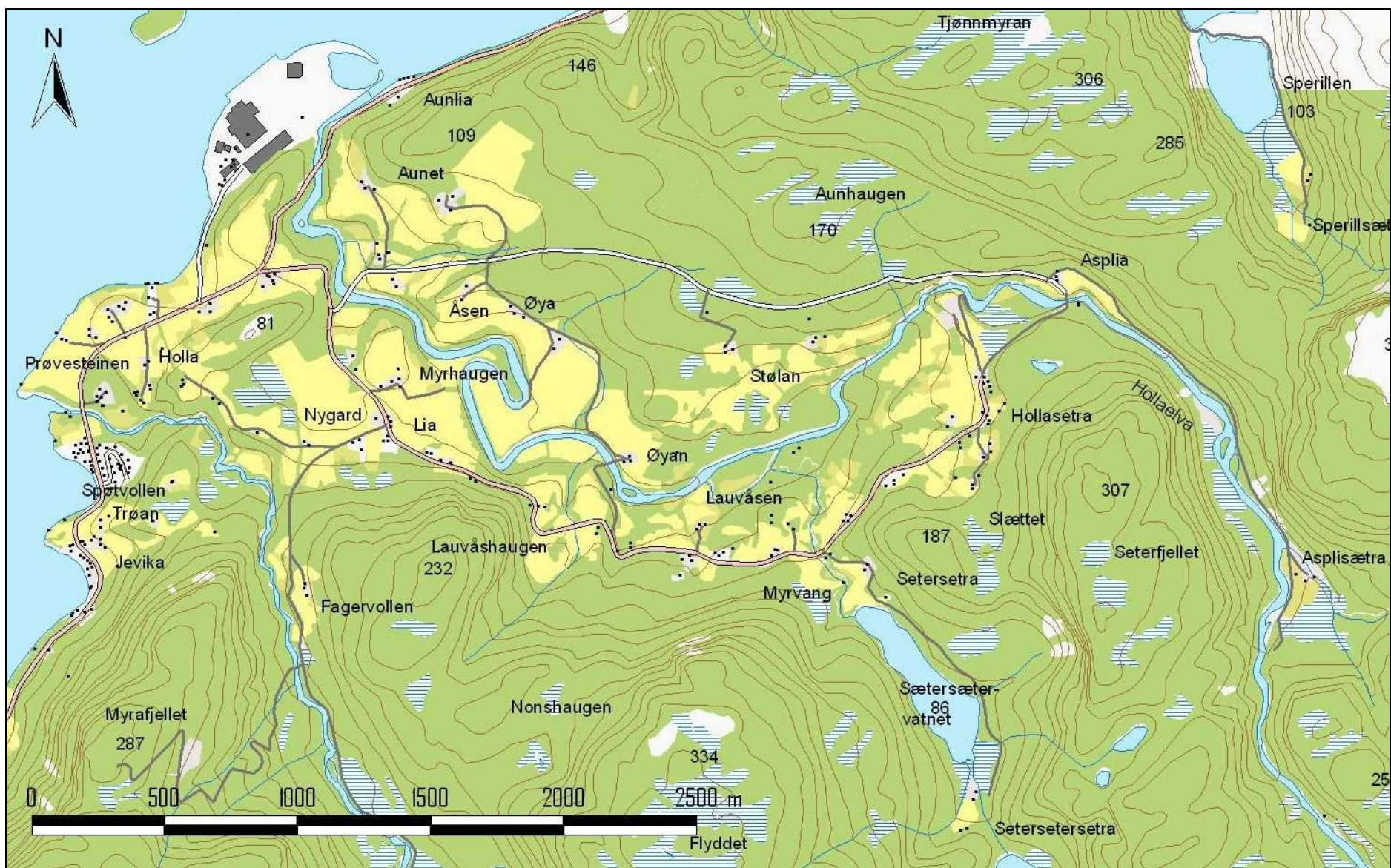

Figur 7. Området Holla - Hollaseter består av et variert og bakkete jordbrukslandskap omgitt av skogkledde hauger.

Nåværende og tidligere drift

Av alle gårdene i området (se figur 8), er i dag bare tre bruk som er i drift med melkeproduksjon. I tillegg drives ett bruk med sau og ytterligere tre har kjøttproduksjon med storfe. Dette gjør at det finnes en del beitedyr til å holde landskapet åpent, men utfra gjengroinga å dømme er dette langt fra nok. Den beste jorda drives på alle gårdene, men siden her er mye bratt jord som er vanskelig å drive maskinelt, er det mye innmark som i dag beites i stedet for å slås. Dette gjør igjen at de gamle beiteområdene ikke lenger brukes, og særlig i utmarka gror det igjen. En del myr ble dyrket opp i området under opptrappinga i jordbruket på 1970-tallet.

Hollagården var en tid seter under Austrått gods på Ørland, men har for det meste vært drevet med vanlig gårdsdrift. Fram til 1620-årene var det to gårder her, Holla og Haug, som da ble slått sammen. Under Holla ble det etter hvert skilt ut mange bruk og her var også mange husmannsplasser samt flere setrer. De eldste plassene stammer helt tilbake fra 1620-tallet.

Figur 8. Kart over området Holla - Hollaseter. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/ tillatelsesnr MAD 12002-R127454.

Under følger en oversikt over brukene og plassene i området (med gårds- og bruksnr. angitt i parentes), basert på muntlig informasjon fra Kolbjørn Aune:

- Aune (100/4) var husmannsplass og den første som ble selveier i 1838. Nedlagt for ca. sju år siden.
- Gammelaune (100/3) hadde melkeproduksjon for inntil 3-4 år siden.
- Aunemoen utskilt og nyryddet i 1930-årene.
- Øyen (100/24) er et av de største bruka i dag, men er også en tidligere husmannsplass.
- Vikøya (100/80) er et bureisingsbruk som ble ryddet av en tysker.
- Asplia (100/6) er en husmannsplass som ble skilt ut i 1840.
- Gnr./bnr. 100/5 ble utskilt i 1838.
- Sagdalen (100/7) er gammel husmannsplass som i alle fall er fra 1700-tallet.
- Fagervollen (Begso) er en husmannsplass fra ca. 1830.
- Stølan (Hollastølan) er nedlagt og fraflyttet, men ennå beitet.
- Stølhaugen er nylig fraflyttet men drevet med beiting og slått.
- Myrhaugen er tidligere husmannsplass som nå er en stor gård i drift med ungdyr.
- Lauvåsen er en tidligere husmannsplass som nå er blitt delt i flere bruk.
- Saga er en husmannsplass fra 1600-tallet.

Setra er husmannsplass fra 1600-tallet, men var før det seter. Denne fikk så sin egen seter, Setersetra. Etterhvert ble også denne husmannsplass og selveier, som igjen fikk sin egen seter; Setersetersetra. Her finnes også et sted som heter Seterseterstølen. En støl var en "seter" uten hus, hvor dyrene ble melket.

Før andre verdenskrig var det svært mange utmarksslåtter i området, og i tilknytning til disse stod det gjerne en høyløe eller graset ble satt i stakk. Både stedene der det stod høyløer og der det stod høystakker har blitt registrert og kartfestet.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Det er mange rester av gammel kulturmark i området, men svært mye av dette er preget av gjengroing. Det er i det hele grodd mye til i dalen, og det er først og fremst beitemark og gammel, bratt slåttemark som er grodd til. Dette vises i dag ved at det på disse stedene er mye tett ungsog.

Lauvåshaugen var tidligere fellesbeite og det var sommerfjøs nedenfor haugen. Sommerfjøsstrøa ble slått, mens resten av området var beitet. Haugen var i slik drift til begynnelsen av 1950-tallet. Haugen var tidligere nesten helt snau, da det blant annet var mange husmenn som tok ut ved. Siden er den gradvis grodd igjen, og er nå dekket av skog. Haugen er imidlertid fremdeles godt beite med englauvskog og beites med sau (Naturbase 2006).

Fagervollen (Begso) har en del arealer med gammel kulturmark som ble beitet inntil 2004, figur 9. Haugene og de stedvis tørre bakkene her er tydelig preget av gammel kulturmark. I søkk og fuktigere partier er det mer preg av næringsrik gammeleng. Området er i begynnende

gjengroing med et feltsjikt som stedvis preges av kraftige urter og gress og stedvis også oppslag av lauvkratt. Arealene er et av få registrerte arealer i området med gammel kulturmark, og er dermed verdifullt i et lokalt perspektiv. Det er derfor verdt å ta vare på. Ved en fortsatt gjengroing vil vegetasjonen imidlertid raskt endre seg, og en form for drift eller skjøtsel vil være nødvendig for at verdien av arealet skal kunne ivaretas.

Figur 9. På Fagervollen (Begso) finnes noen arealer med gammel kulturmark. Her ligger tørre og fuktigere partier i veksling, med noen trær innimellom. Vegetasjonen er i dag, som bildet viser, delvis preget av kraftige urter som fortrenger mer lyskrevende arter.

Asplia er en sørvendt lågurtskog med hassel nord for Hollaelva, hvor det bl.a. forekommer korsved (Naturbase 2006). I Almora er det rest av edelløvsog og rik lågurtskog med bl.a. hassel og alm, og forekomst av junkerbregne kan tyde på kalkholdig grunn (Naturbase 2006).

Hollaelva utgjør et viktig bekkedrag som er noe meandrerende i enkelte partier, med forekomst av flomdammer og kroksjøer (Naturbase 2006). Den går gjennom jordbrukslandskapet i sin nedre del, og langs breddene finnes stedvis rik sumpskog og gråorheggeskog. Elva er imidlertid noe ødelagt av et industriområde ved utløpet.

Ved Aunhaugen øst for Aunet er det en lokalitet med rikmyr (Naturbase 2006).

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap, figur 10. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende. Bygningsmessig er det mange gamle fjøs som er i forfall i området, først og fremst fordi de ikke lenger er i bruk. En del låner er tatt vare på, men generelt er det skjedd store forandringer bygningsmessig.

Figur 10. Øya/Haugen utgjør tradisjonelle bygningsmiljøer som bidrar til et attraktivt kulturlandskap. Dyr på beite er med på å gi landskapet liv.

På Hollasetra (bnr. 25) står det en liten stue som både har fungert som eldhus/kokhus og for å huse folk. Den har torvtak, men dette er i dag i dårlig stand. Bygningen er lett synlig ved vegen. På Hollasetra finnes også et par tradisjonelle, bevaringsverdige driftsbygninger.

På Setersetra er det bare stuelåna som er igjen av tunet, men også dette er i dag i fremskredet forfall. Kulturmiljøet er i ferd med å gå tapt, ettersom også deler av innmarka gror igjen her.

På Asplia er gammellåna restaurert. På bruket står også et interessant, bevaringsverdig steinfjøs.

På gnr./bnr. 100/5 er det bare den gamle trønderlåna som står igjen, men også denne er i dag i begynnende forfall. På nabobruket 100/49 står det både trønderlån, fjøs og et uthus igjen.

På 100/12 og 100/24 er det på begge bruka tradisjonelle, velholdte trønderlåner (på bnr. 12 er det huset imidlertid skilt ut) og tradisjonelle fjøse i begynnende forfall. På bnr. 24 står dessuten et lite uthus, som trolig er smie. Sammen utgjør disse tuna og den dyrka marka omkring et helhetlig kulturmiljø.

På gnr./bnr. 100/63 står et tradisjonelt, lite fjøs og ei lita, tradisjonell lån. Begge disse er i god stand. På nabobruket 100/4 er trønderlåna holdt i god, tradisjonell stand. På flatene nedenfor her finnes et par smågårder der det også står mer eller mindre tradisjonell bygningsmasse, og som bidrar til et interessant kulturlandskap.

Ved Lauvåsen ligger flere smågårder med tradisjonelle bygninger bevart. På 100/34 er bygningene holdt i god stand, mens de på andre bruk, som på 100/55, er i begynnende forfall. Disse smågårdsmiljøene fremstår som viktige kulturelementer i landskapet.

På 100/28 og 100/41 står det mer eller mindre tradisjonelle trønderlåner, mens driftsbygningene er mer forandret.

Huset fra 1600-tallshusmannsplassen Saga står nå som bygdemuseum og ligger sentralt i bygda.

På Fagerlund er de tradisjonelle bygningene noe forandret, men rundt den flotte innmarka på gården er det stedvis en steingard, som utgjør et fint kulturminne.

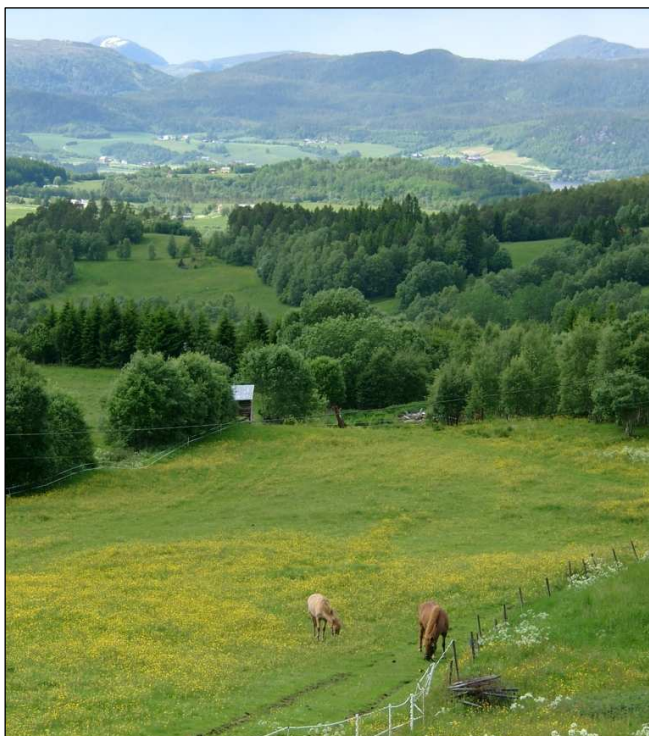
I Lauvåsen er det spor etter lintjørner som vises som hull i bakken. Disse var i bruk i produksjonen av lintøy. Bruken av disse tjørnene tok slutt allerede rundt 1850, så de er nå svært gjengrodd.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Området Holla – Hollasetra har et relativt vidt og åpent landskapsrom med lave åser omkring. I tillegg er det mange små romdannelser innimellom av dyrkajord omgitt av skog, og innimellom bygningene i tuna. Dette gir et variert landskap, der man kan ledes fra ”rom til rom” langs vegene som går rundt grenda og med avstikkere i ulike retninger.

Landskapet i området er preget av bakkene som skråner slakt ned mot elva, med raviner og hauger som bryter opp. Dette gir et bølgete, variert og interessant landskap. Veksling mellom skogarealer og jordbruksarealer gjør også landskapet variert, men enkelte steder har det kommet så mye skog at utsikten forringes.

Området har mange og gamle gårder som ligger på begge sider av elva, men flest på sørsiden. Gårdene er godt synlige der de ligger i lia med mesteparten av jorda nedenfor. Gårdstuna er tydelige landskapselementer og det hovedsakelig tradisjonelle preget bidrar til et helhetlig kulturlandskap.

Figur 11. Fra flere steder i grenda er det fin utsikt over kulturlandskapet.

Fra vegene, som går litt opp fra dalbunnen, er det mange steder fin utsikt over grenda, figur 11. Best er utsikta fra den sørligste av vegene, fra den nordligste ser man mye mindre. På utsiktspunkter kan man se et variert og flott landskap. Tidligere var det åpent langs alle deler av den sørlige vegen, men nå er kantsonene langs vegen og mange gamle slått- og beiteområder grodd igjen. I området rundt brua over Hollaelva er det ryddet i bakkene, noe som gir et åpnere landskap og som gjør at ravinene og haugene trer tydeligere fram.

Elva er et stemningsskapende element i området, men kantvegetasjonen er mange steder så tett at elva er lite sylig. Smågårdsmiljøene bidrar også til å skape stemningsfulle miljøer, særlig der den tradisjonelle bygningsmassen er ivaretatt.

Riksvegen går gjennom den vestre del av området. Den går her over åpne jordbruksarealer, slik at utsikten er god, blant annet til flere tun som ligger på begge sider av veien. Her er også utsikt over fjorden, og sammenhengen mellom dyrka mark og sjø gir et attraktivt landskapsbilde.

Det er mange som bruker området Holla – Hollaseter til turgåing. Her er gode muligheter til å gå eller sykle veien rundt grenda, men også terrenget rundt byr på gode turmuligheter, blant annet til Asplisetra og til Setersetsetetra. Ved Setersetervatnet (Storvatnet) er det dessuten grillplass med gapahauk som folk på Hollasetra bruker.

Inngrep og trusler

Det største og mest dominerende inngrepet i området er smelteverket. Det er dessuten svært framtreddende, ettersom det ligger på et delvis kunstig anlagt nes i sjøen. Det utgjør et blikkfang når man kommer langs veien forbi Holla, eller befinner seg på fjorden eller på andre sida av den. Smelteverket ligger imidlertid inntil en ravinerygg, noe som gjør at det er visuelt atskilt fra området innenfor og dermed ikke påvirker jordbruksgrenda i så stor grad.

Det er ellers foretatt relativt få inngrep i området som bryter med det tradisjonelle jordbrukslandskapet, de viktigste er planeringen av mange ravinetopper og oppsetting av eneboliger i form av typehus som ikke er tilpasset den lokale byggeskikken.

Planeringen har gjort landskapet mindre variert, samtidig som det har gjort det lettere å drive maskinelt og dermed sikret drift på arealene. Den spredte utbygginga med typehus har gjort at kulturlandskapet har blitt mindre helhetlig. Oppsetting av typehus har spesielt uheldig effekt når de er satt opp i eller inntil ellers tradisjonelle tun. Oppsetting av nye hus kan være nødvendig for å sikre bosettinga i grenda, men ofte kommer de som erstatning for gamle, flotte hus som blir stående å forfalle. Det er generelt en stor utfordring i de fleste jordbruksgrender å tilpasse nye bygninger til et tradisjonelt bygningsmiljø, der både krav til estetikk, effektivitet og kostnad blir tatt hensyn til.

Videre utbygging med eneboliger uten forankring i lokal byggeskikk vil kunne utgjøre et problem for kulturlandskapsverdiene. Modernisering og fasadeendring av eldre bygninger er vanlig, og utgjør også en utfordring mtp. å bevare helheten i området.

Det er også satt opp noen nye driftsbygninger som ikke passer så godt inn sammen med den øvrige bygningsmassen. Store samdriftsfjøs, som har blitt aktuelt i mange grender, er vanskelige å få til å passe inn i ei tradisjonell gårds-grend. Bygging av slike fjøs kan derfor by på utfordringer, selv om det neppe vil by på uløselige konflikter.

Mange av de minste brukta i området er lagt ned, og det står mindre, ubrukte uthus i de fleste tuna. En god del bygninger står derfor i fare for å forfalle, først og fremst fordi de ikke er i bruk og at det dermed mangler både ressurser og motivasjon til å holde dem i stand. Selv om de nedlagte tuna er bebodd, skal det mye til for at de gamle fjøs- og låvebygningene blir holdt ved like. Dette betyr at betydelige kulturlandskapsverdier er i ferd med å gå tapt.

De flate arealene på toppen av ravinene er slått og holdt i hevd, det samme gjelder yngre dyrkamark. I bakkene ned mot elva er det imidlertid grodd igjen svært mange steder, og særlig er mer marginale arealer grodd igjen. En del tidligere dyrkamark er også plantet til med gran. Fortsatt ligger mange arealer utsatt til for gjengroing, et problem som delvis henger sammen

med driftsstrukturen i jordbruket. Enkelte steder der jorda er i leiedrift, blir kantsonene breiere år for år, noe som er et steg på vegen mot gjengroing. Resultatet av gjengroing er gjerne tap av utsikt, tap av biologisk mangfold og et mindre variert og attraktivt kulturlandskap, figur 12.

Figur 12. Gjengroinga har allerede forandret landskapet i området en del. For 50 år siden var det nok ikke mye skog å se her nede i dalen. Fortsatt gjengroing er en av de store utfordringene for kulturlandskapet i dette området.

Vurdering av området

Holla – Hollaseter er et variert og kupert kulturlandskap som ligger i et åslandskap ved Hemnefjorden. Området preges av raviner og jordbruksarealer som skråner ned mot Hollaelva. Her finnes mange gamle tun, og en god del eldre, bevaringsverdig bygningsmasse står på disse. På Fagervollen finnes også noen rester av gammel kulturmark. Området byr på gode turmuligheter i et attraktivt og lett tilgjengelig kulturlandskap, og deler av området er synlig fra riksvegen som passerer gjennom ytre del av området.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Kulturlandskap skapes gjennom gjensidig påvirkning mellom natur og kultur. Særlig verdifulle kulturlandskap har ofte bevart gamle kulturmarker og har gjerne mange kulturminner. De byr også på varierte og interessante landskap. Sammenhengen mellom kulturmark og bygningsmasse er også med på å skape helhetlige og særlig verdifulle kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området Holla – Hollaseter bør følgende arbeides med:

- Hindre gjengroing av kantsoner av dyrkamark og i vegkantene
- Holde i hevd artsrike beiteområder med høyt nok beitetrykk og uten bruk av gjødsel

- Ta vare på bevaringsverdige bygninger og tunmiljøer
- Legge bedre til rette for opplevelse av kulturlandskapet/bedre tilgjengeligheten

Gjengroing er i dag et økende problem i området, men det bør være mulig å holde eksisterende innmarksarealer åpne og hindre ytterligere gjengroing. For å hindre gjengroing må arealet være i drift, enten ved at det slås, eller ved at det har et tilstrekkelig høyt beitetrykk. En utfordring er å få utnyttet de små arealene på de nedlagte småbruka effektivt. Det anbefales her at tilstøtende arealer på nabogårder gjerdes inn sammen for å skape større, mer attraktive beitearealer. Dette bidrar til mindre gjerding og enklere utnyttelse av ressursene. Det forutsetter imidlertid gode leieavtaler og nabosamarbeid, men det er en god måte å sikre at ressursene i bygda ivaretas. Det kan søkes SMIL-midler til inngjerding av beitearealer gjennom kommunen. Der det har kommet inn mye busker og trær må arealet ryddes før det gjerdes inn og beites.

Skjøtsel av vegkanter og engkanter for å unngå gjengroing kan være vanskelig å få til i dagens jordbruk med knapp tid og få mennesker til å gjøre arbeidet. Imidlertid kan leiekontrakter som er langsiktige nok gjøre det mer attraktivt å skjømte kantsonene på leid jord. Langs vegkantene, der tidligere utsiktspunkter er grodd til, bør det tynnes. Spredte trær bør få stå igjen, da disse vil hindre en altfor rask tilgroing igjen. Om det derimot snaues helt, er man avhengig av skjøtsel, som slått eller beiting, for å holde arealet åpent. Kanskje er noen villige til å tynne ut vegkantene mot at de får veden?

For det biologiske mangfoldet er det særlig viktig å holde åpne de arealene som er ugjødsla og som ikke er pløyd eller tilsådd. Dette gjelder blant annet Fagervollen. Disse arealene er særlig artsrike og har en slått- eller beitebetinget vegetasjon som er avhengig av et lavvokst feltsjikt for å overleve. De arealene som ble undersøkt, er flekkvis i gjengroing. Det anbefales derfor at det ryddes for lauvoppslag der dette er et problem.

Etter ryddinga må alt avkappet materiale komposteres eller helst brennes, da det kan ha en uheldig effekt på beitet om det blir liggende. Det er også viktig å følge opp med slått eller tilstrekkelig høyt beitetrykk, slik at ikke tre og busker får etablert seg igjen. Når det beites, skal vegetasjonen ved sesongens slutt være godt nedbeitet. Slike arealer med gammel kulturmark bør av hensyn til arts mangfoldet ikke gjødsles.

Mer om restaurering av gamle slåtte- og beitemarker finnes i *vedlegg I* til rapporten. Det kan dessuten søkes tilskudd til restaurering av gammel kulturmark gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Det kan også søkes midler til inngjerding av arealene. For arealer med gammel kulturmark (som tørrbakkene på Fagervollen) kan det dessuten søkes *Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark* gjennom det regionale miljøprogrammet. Arealene må da gjerdes inn og beites for seg og det må heller ikke benyttes gjødsel i områdene.

Steingarden på Fagervollen bør tas vare på som det kulturminnet den er. For steingarder er det særlig viktig at de ikke gror ned, slik at de blir ødelagt og ikke lenger er synlige. Det var før vanlig å gå over steingarden om våren og legge opp nedfalt stein. Når steingardene er i dårlig forfatning, trengs en mer omfattende restaurering. Der steingarden er helt ødelagt har det imidlertid liten hensikt å rekonstruere den, og den bør få ligge som et kulturminne. For mer informasjon om restaurering og oppfølgende skjøtsel av steingarder, se *vedlegg II* til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler til restaurering av steingarder gjennom kommunen.

Det haster å få gjort noe med det som står igjen av tradisjonelle bygninger i området. Mange bygninger, både fjøs, trønderlåner og uthus, er i dag i begynnende forfall, og store bygningsverdier er derfor i ferd med å gå tapt. Mange av de bevaringsverdige bygningene i området Holla – Hollaseter er nevnt under kapitlet *kulturminner og kulturmiljøer*. Den beste forsikringen for at en bygning skal bli tatt vare på, er at den brukes til noe. Det er derfor en utfordring å finne nye bruksområder, som for eksempel utleie. Når bevaringsverdige bygninger skal settes i stand, anbefales det at dette gjøres slik at mest mulig av den opprinnelige bygningen bevares og at det ikke gjøres utvendige endringer på bygningen. Mer om istandsetting av bevaringsverdige bygninger finnes i *vedlegg II* til rapporten. Det kan dessuten søkes SMIL-midler gjennom kommunen til utbedring av slike bygninger.

For at den tradisjonelle byggeskikken skal ivaretas, anbefales det at nye bygninger i større grad tar opp i seg tradisjonell arkitektur, særlig gjelder dette bygninger i gårdstunet. Også plasseringen av bygningene er her viktig. Mer om nybygging i kulturlandskapet finnes i *vedlegg II*.

For å legge bedre til rette for opplevelse av kulturlandskapet, anbefales det at det i større grad settes opp skilt/informasjonsstavler som forteller om kulturlandskapet og kulturminnene i området. Dette vil være med på å gi en større totalopplevelse for besøkende. Jo mer kunnskap man har om det landskapet man ser rundt seg, jo mer interessant vil opplevelsen av det bli. Det vil tilsvarende være vanskelig å se verdien i kulturlandskapet dersom man ikke kan noe om det. Slike tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Ordninga omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i *vedlegg II* til rapporten.

Aktuelle tiltak i området kan være små informasjonstavler ved interessante smågårdsmiljøer, husmannsplasser eller setrer. Her kan det informeres om navnet på stedet, når det ble etablert, og hvordan det var brukt. Dette vil gjøre det enda mer interessant å gå tur i området.

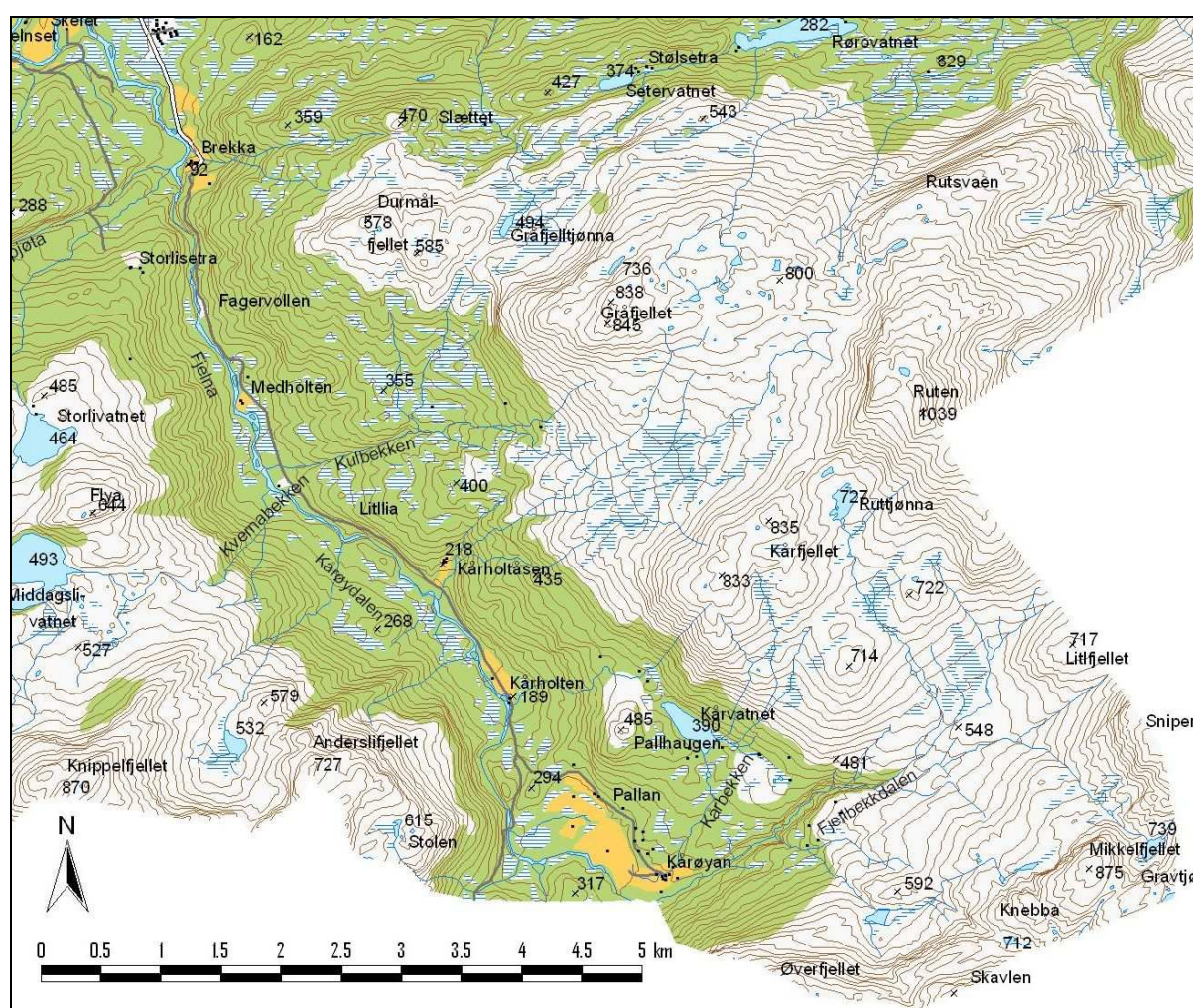
4 Kårøydalen

Befart: Ultimo juli 2006

Hoh.: Ca. 90-300 m

Beskrivelse av området

Kårøydalen strekker seg sørover fra Vinjeøra og hører til de sørligste deler av Hemne kommune. Dalen er forholdsvis smal og er omgitt av fjell som flere steder strekker seg opp i over 800 meters høyde. Det er forholdsvis liten stigning innover dalen, og innerst i dalen er de laveste partiene i underkant av 300 moh. Elva Fjelna følger dalen i hele dens lengde og bilvegen løper parallelt med elva innover. Området strekker seg fra Brekka i nord, via Fagervollen, Mehøltan, Litllia, Åsen, Kårholtan og Pallan, til Kårøyen innerst i dalen.

Figur 13. Kart over Kårøydalen. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/ tillatelsensnr MAD 12002-R127454.

Nåværende og tidligere drift

I dag er det bare fullverdig drift på Kårøyen, som drives med ca. 20 melkekyr i kombinasjon med gårdsturisme. På Kårøyen er det store flater med dyrkamark som ligger langs med elva. På det andre bruket her inne, Pallan, er det en del dyrka mark i den sørvendte skråningen

nedenfor tunet og noen større arealer på flata nedenfor. Pallan drives som tilleggsjord. På Brekkan ligger den dyrka marka spredt på mindre flater og i bakker og drives som tilleggsjord til et annet bruk.

Kårøyan Fjellgard driver gårdsturisme med utgangspunkt i gammelstua, hvor det er rom for overnatting og servering samt konferanserom, figur 14. Denne drifta kom for alvor i gang i 1998. Kårenden av låna har Kristiansund og Nordmøre Turistforening hatt til disposisjon som selvbetjent turisthytte siden 1996.

Figur 14. På Kårøyan Fjellgard drives det gårdsturisme i gammelstua, i tillegg til at det drives ordinær, moderne gårdsdrift med melkeproduksjon.

Jordbruksarealer dominerer ikke dalen i dag, men det har tidligere vært flere plasser og setrer her med jord i drift. Det var da mange dyr i området pga. de gode beiteressursene, blant annet mange geiter som i stor grad bidro til å holde landskapet åpent. Ingen av plassene eller setrene er i drift i dag, og mye er i dag derfor gjengrodd. Det samme gjelder slåtteearealer i utmark som tidligere var i bruk. Store deler av dalen mellom Brekkan og Kårøyan er derfor blitt en skogdal, med åpne flekker med dyrkamark på Meholten, Åsen og Kårholtan. Ingen av disse er i dag i drift, men drives delvis med beiting. Bare Kårholtan er inngjerdet, og her beites den gamle dyrkamarka av storfe. Resten av arealet beites år om annet, men for det meste bare av sau på utmarksbeite, selv om også denne beitinga har blitt redusert de senere åra.

Da det kom traktor på Kårøyan i 1959 ble det arealet som var for bratt til å komme seg frem i tilplantet. Dette gjaldt blant annet potetjorda. Mye gammel dyrkajord er derfor i dag gjenvokst, og mange bakkemurer og rydningsrøyser er ikke lenger synlige. I stedet ble mye jord dyrket opp på flatene.

Bosetningen i området er gammel, og Kårøyan er kjent allerede fra 1100-1200-tallet. Også flere av plassene i dalen har gammel historie, og Meholten er kjent som husmannsplass fra slutten av 1600-tallet. Senere har plassen imidlertid fungert som seter. Tjæremiler, kullmiler og fangstanlegg i utmarka forteller om enda eldre aktivitet i området.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

Det finnes ennå noen arealer med gammel kulturmark i området, selv om mye er gjengrodd eller forandret gjennom lang tid uten skikkelig drift eller ved gjødsling. F.eks. er alt arealet på østsida av vegen på Kårholtan preget av artsfattig sølvbunkeeng. På Meholtan er arealet preget av manglende drift, og arealet har en del oppslag av bjørk. Mose dominerer stedvis mye av enga, og vegetasjonen er artsfattig.

Kårholtåsen er et småbruk som gikk ut av drift i begynnelsen av 1960-tallet og som ikke har vært drevet siden. Innmarka har ennå et klart åpent preg, og selv om den er i gjengroing, er det forholdsvis lite oppslag av lauvkratt. Innmarka består i dag av grasdominert eng og er omkranset av tett skog, hovedsakelig med bjørk. Enga er forholdsvis artsfattig, og karakteristiske arter her er sølvbunke, engkvein, gulaks, stornesle, kvitveis og engsoleie (Liavik 1996). I tillegg særpreges enga av gjenværende hageplanter som rognspirea, forglemmegei, gåseblom og påskelilje.

Den bratte lia nedenfor og sørøst for Pallan er gammel slåttemark som nå beites, figur 15. Arealet er delvis i gjengroing, men den sørvendte lia har ennå et klart preg av gammel kulturmark. Her vokser typiske kulturmarksarter som gulaks, smalkjempe, småengkall, prestekrage, tveskjeggveronika, blåklokke, kvitkløver, ryllik, fuglevikke, harerug, jonsokkoll, engfrytle, tepperot og svæve. I tillegg vokser her en del firkantperikum, som først og fremst er et tegn på gjengroing. Arealet som kan klassifiseres som gammel kulturmark ligger mellom grensa til Kårøyan og jordbruksvegen som går ned lia like vest for tunet på Pallan.

Figur 15. I lia nedenfor tunet på Pallan har et klart preg av gammel kulturmark, med arter som prestekrage, blåklokke, harerug og småengkall.

Like nordvest for tunet på Pallan står det ei stor, krokete og gammel selje som kan ha vært styvvet/lauvet, figur 16. Treet står for seg selv i tilknytning til gammel dyrkamark og utgjør et

Figur 16. Denne gamle selja kan ha vært styvet, og er i dag et fint landskapselement.

flott landskapselement. Slike gamle trær er også av verdi for det biologiske mangfoldet, ved at de gir levested for enkelte arter av insekter, sopp, mose, lav, flaggermus og fugl.

Øst for tunet på Kårøyan finnes også noen arealer som kan minne om gammel kulturmark. Arealet ligger delvis i ei li som er i gjengroing (med sommerfjöstufta på toppen) og delvis med flattere arealer mot elva. Vegetasjonen er imidlertid artsfattig og har delvis vært gjødslet.

Fjelna er viktig for økologien i dalføret og har i de nedre deler kroksjøer, flomdammer og meandrerende elvepartier (Naturbase 2006). Elva går under bakken i enkelte partier. Langs bredden vokser frodig løvskog (gråorheggeskog og rik sumpskog).

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøyser, oppmurte veger, bruer og lignende.

På gården Kårøyan står det til sammen ti bygninger i dag. Den restaurerte stuelåna er påbygd i flere etapper, som vanlig er for slike bygninger. Gamledelen av låna er fra 1809 og i dag brukt som spisesal. Låna er satt i stand med torvtak og restaurert inngangsparti og fremstår i dag som i god stand. Smia er restaurert både utvendig og innvendig med fungerende blåsebelg. Mastua og eldhuset er bygd i ett med vedbu i begge ender, og er nå restaurert med torvtak. Et lite kalvhus er i dag satt i stand og brukt som hus over dieseltanken. Å finne ny bruk for gamle bygninger kan ofte være en grei måte å sørge for at de blir ivaretatt. Det er dessuten laget til gårdsmuseum på låven.

Det finnes tufter av både et eldre og et nyere sommerfjøs på gården. Det er dessuten rester av en gammel steingard like ved det ene (kan ha vært geil). På gården var tidligere også torvhus med torvkvern for å skaffe strø under kyrne. Skyttertomba ligger like nedenfor tunet. Her stod stua til en bjørnejeger som i sin tid var svært kjent i distriktet og som blant annet er omtalt i bygebøkene. Han var smed og jaktet i tillegg i Hemne, Aure, Rindal m.m. og skal være kreditert 65 bjørner.

Det står ei høyløe på flata vest for tunet, men den er i dag i fremskredent forfall. Den blir kalt "Krigarløa" (skal ha tilhørt "Kriger'n") og vurderes satt i stand og flyttet nærmere tunet for bruk til overnatting.

Nabogården til Kårøyan, Pallan, er en tidligere husmannsplass. Den hadde sammenhengende fjøs og stue, som det ennå er murer igjen av, selv om det ble revet allerede i 1860-årene. I bakken ovenfor ligger det ruiner etter en tørkestue. Stua som står her i dag er etter bjørnejegeren, men den er blitt påbygd i begge ender. I tillegg står her en tradisjonell driftsbygning som er ute av bruk og dermed uten vedlikehold. Ved grensa til Kårøyan står det et sommerfjøs på østsida av veggen. På Pallan står dessuten to høyløer. Den ene er satt i stand, mens den andre står til forfall.

På Brekkan er det et velholdt, tradisjonelt trøndertun med stuelån, smie, stabbur og en vinkellåve, figur 17. Tunet er ikke tydelig organisert som firkanttun, men fremstår som et helhetlig kulturmiljø med dyrkamark omkring.

Figur 17. Brekkan utgjør et helhetlig, tradisjonelt trøndertun som er holdt i god stand. Gården ligger ved inngangen til Kårøydalen.

På Meholtan står en tømret seterbu som trolig er satt opp sent på 1800-tallet og en nyere stuebygning. Den gamle seterbu har i dag bare papp på taket. I Kårholtåsen står det en stuelån og et gammelt tømmerfjøs, og særlig fjøset er kommet langt i forfallet. På Kårholtan står det i dag en restaurert høyløe (figur 18) og en rødmalt seterbu som også er i god stand.

I området rundt Kårøyan finnes det spor i terrenget etter tjæremiler og kullmiler. I kløfta mellom Snipen og Mekjellfjellet øst for gården er det dyregraver, ”Gravinn”, med ledemur og buestillinger inn mot kløfta. Anlegget er trolig fra rundt år 0.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Kårøydalen er en lang, smal dal med relativt slake ller. Her er også utsikt mot høye, flotte fjell med blant annet det høyeste i kommunen innerst i dalen (Snipen, 914 moh.). Jordbruksarealer dominerer ikke dalen i dag, men det har tidligere vært flere plasser her med jord i drift. Svært mye av dette er i dag gjengrodd. Store deler av dalen har derfor i dag preg av å være en skogsdal. Et miljøskapende element som elva er derfor lite synlig. Jordbruksarealene ligger i bunnen av dalen og er godt synlige, da veggen også går her.

Figur 18. Denne gamle løa på Kårholtan er i dag satt i stand. Slike gamle, bevarte bygninger er i dag kulturminner og en del av et interessant kulturlandskap.

Dalen er lett tilgjengelig og er mye brukt som turområde. Vegen inn hit er bomveg, men den har liten stigning og er fin for sykling. For dem som ferdes her ligger setrene og de gamle plassene som interessante kulturelementer, og de skaper dessuten variasjon i et ellers skogpreget landskap. Kårøyen og Pallan ligger som det største jordbruksområdet innerst i dalen og fremstår som et helhetlig og flott kulturlandskap.

Dalen er godt egnet som utgangspunkt for fjellturer i flere ulike retninger, blant annet mot Gråfjellet og mot Snipen. Fra Kårøyen kan man komme seg inn på DNT sitt løypenett, og gå fra hytte til hytte. Nordmarksruta (fra fjord til fjell på hesteryggen) går dessuten innom Kårøyen for overnatting. Like vest for Kårøyen ligger Bjørnstadsetra og Mushaugsetra, med en del hytter og et mye brukt turterreng.

Inngrep og trusler

Det er foretatt få inngrep i området som ikke har direkte sammenheng med jord- eller skogbruk. Det viktigste inngrepet i området er vegen, som enkelte steder deler opp arealene med dyrkamark, f.eks. på Kårholtan. Dette gir en noe uheldig virkning, og det hadde vært bedre om vegen gikk i utkanten av disse arealene, slik den i større grad gjør ved Pallan.

For øvrig utgjør hytter det viktigste inngrepet i området. Disse er for det meste plassert lite synlige i terrenget, men ligger nær vegen enkelte steder innerst i dalen. Dette utgjør til en viss grad et brudd med jordbrukslandskapet, men det er ikke etablert hytter på gammel dyrkamark.

Mange gamle jordbruksarealer og utmarksslåtter er grodd igjen, slikt at en del kulturlandskapsverdier er gått tapt. Fortsatt gjengroing utgjør da også en stor trussel mot kulturlandskapet i området. De fleste plassene og setrene mellom Brekkan og Kårøyen står i fare for å gro igjen grunnet for lite beiting og dermed vil landskapet miste disse stemningsskapende elementene.

En like viktig trussel mot kulturlandskapet er forfall av bevaringsverdige bygninger. En god del bygninger er allerede gått tapt, og flere står nå i fremskredet forfall. Uten en stor innsats for å ta vare på det som står igjen, vil et viktig trekk i kulturlandskapet gå tapt innen relativt få år.

Vurdering av området

Kårøydalen er en langstrakt skogskledd dal der gamle plasser, setrer og gårder ligger spredt innover som attraktive landskapselementer i et ellers forholdsvis uberørt naturområde. En grusveg går innover i hele dalens lengde og gjør området lett tilgjengelig, og dalen danner da også utgangspunkt for mange fine turer i fjellet. Det er en lang rekke bevaringsverdige bygninger i dalen, både gårdsbygninger fra ulike epoker og seterbuer og høyløer. Enkelte steder finnes rester av gammel kulturmark, men bare på Pallan finnes en mer artsrik vegetasjon.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Kulturlandskap skapes gjennom gjensidig påvirkning mellom natur og kultur. Særlig verdifulle kulturlandskap har ofte bevart gamle kulturmarker og har gjerne mange kulturminner. De byr også på varierte og interessante landskap. Sammenhengen mellom kulturmark og bygningsmasse er også med på å skape helhetlige og særlig verdifulle kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i Kårøydalen bør følgende arbeides med:

- Hindre gjengroing av gammel dyrkamark
- Holde i hevd artsrike kulturmarker med høyt nok beitetrykk og uten bruk av gjødsel
- Ta vare på og sette i stand særlig verdifulle bygninger
- Legge bedre til rette for opplevelse av kulturlandskapet/bedre tilgjengeligheten

Gjengroing er i dag et økende problem i området, og det kan være vanskelig å holde alle arealer åpne. Da bør man se på hvilke arealer som er spesielt viktige å holde åpne (med tanke på artsmangfold, landskapsopplevelse osv.) og hvilke arealer som kan prioriteres lavere. På grunn av høyt artsmangfold bør de bratte bakkene på Pallan prioriteres høyt. For landskapsopplevelsen er både Meholtan, Kårholtåsen og Kårholtan av stor verdi. Det forutsettes da at innmarksarealene på Brekkan, Kårøyen og Pallan, som i dag slås, holdes i hevd som i dag.

De arealene som ble undersøkt, er delvis i gjengroing. Det anbefales derfor at det ryddes for busker og trær der dette er et problem. Etter ryddinga må alt avkappet materiale komposteres eller helst brennes, da det kan ha en uheldig effekt på beitet om det blir liggende. Det er også viktig å følge opp med slått eller tilstrekkelig høyt beitetrykk, slik at ikke tre og busker får etablert seg igjen. Dette forutsetter at det settes opp gjerde og holdes beitedyr over lenger tid. Ved beitesesongens slutt skal vegetasjonen da være godt nedbeitet, slik at det ikke samles opp dødgras. Det anbefales ikke å bruke gjødsel på restaurerte kulturmarker. Mer informasjon om passende istandsetting og skjøtsel av gammel kulturmark finnes i *vedlegg I* til rapporten.

Ved Kårholtåsen anbefales det at det ryddes langs vegen, slik at utsikta over den gamle kulturmarka her forbedres. På Pallan anbefales det at det vises særlige hensyn til det gamle treet som trolig har vært lauvet. Det bør vurderes å fortsette tradisjonen med lauving. I det

minste bør greinene skjæres tilbake med jevne mellomrom for å hindre at de blir for store for den gamle stammen.

Det kan i dag søkes tilskudd til restaurering av gammel kulturmark gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Det kan også søkes midler til inngjerding av arealene. For arealer med gammel kulturmark (bakkene på Pallan) kan det dessuten søkes *Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark* gjennom det regionale miljøprogrammet. Arealene må da gjerdes inn og beites for seg og det må heller ikke benyttes gjødsel i områdene.

Det haster å få gjort noe med det som står igjen av tradisjonelle bygninger i området, da mange står i fremskredet forfall. Disse bygningene er alle nokså gamle, og fremstår i dag som svært bevaringsverdige. Når bevaringsverdige bygninger skal settes i stand, anbefales det at dette gjøres slik at mest mulig av den opprinnelige bygningen bevares og at det ikke gjøres utvendige endringer på bygningen. Den beste forsikringen for at en bygning skal bli tatt vare på, er at den brukes til noe. Det er derfor en utfordring å finne nye bruksområder, som for eksempel utleie. Mer om istandsetting av bevaringsverdige bygninger finnes i *vedlegg II* til rapporten. Det kan dessuten søkes SMIL-midler gjennom kommunen til utbedring av slike bygninger.

For at den tradisjonelle byggeskikken skal ivaretas, anbefales det at nye bygninger tar opp i seg tradisjonell arkitektur. Også plasseringen av bygningene er her viktig. Mer om nybygging i kulturlandskapet finnes i *vedlegg II*.

For å legge bedre til rette for opplevelse av kulturlandskapet, anbefales det at det i større grad settes opp skilt/informasjonstavler som forteller om kulturlandskapet og kulturminnene i området. Dette vil være med på å gi en større totalopplevelse for besøkende. Jo mer kunnskap man har om det landskapet man ser rundt seg, jo mer interessant vil opplevelsen av det bli. Det vil tilsvarende være vanskelig å se verdien i kulturlandskapet dersom man ikke kan noe om det. Slike tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Ordninga omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i *vedlegg II* til rapporten.

Aktuelle tiltak i Kårøydalen er å sette opp små informasjonstavler ved setrene/plassene som forteller litt om tidligere tiders drift, hvilken historie plassene har og hva bygningene har vært brukt til. Dette vil utgjøre et fint supplement til skiltene med gamle stedsnavn, som allerede er satt opp. Det er også aktuelt å etablere kultursti på Kårøyan i forbindelse med gårdsturismen her, for å vise fram de mange kulturminnene og fortelle om historien på gården.

5 Mo - Bjørkan

Befart: Ultimo juli 2006

Hoh.: 13-400 m

Beskrivelse av området

Mo – Bjørkan er et jordbruksområde som ligger i den østvendte skråningen mot Rovatnet, like sør for Kyrksæterøra, figur 19. Vegen går langs bredden av Rovatnet like i nedkant av den dyrka marka. Jorda er stedvis bratt og høstes med beiting og grasslått. To elver renner ned og ut i vatnet her, og den sørligste avgrenser også området mot Lenes. Mo og Bjørkan ligger rundt en grunn bukt av vatnet, mens Lenes, som navnet sier, ligger i tilknytning til et nes. Et par gårder ligger innover et dalføre mot vest, og enda et lite stykke mot vest ligger Bjørksetra.

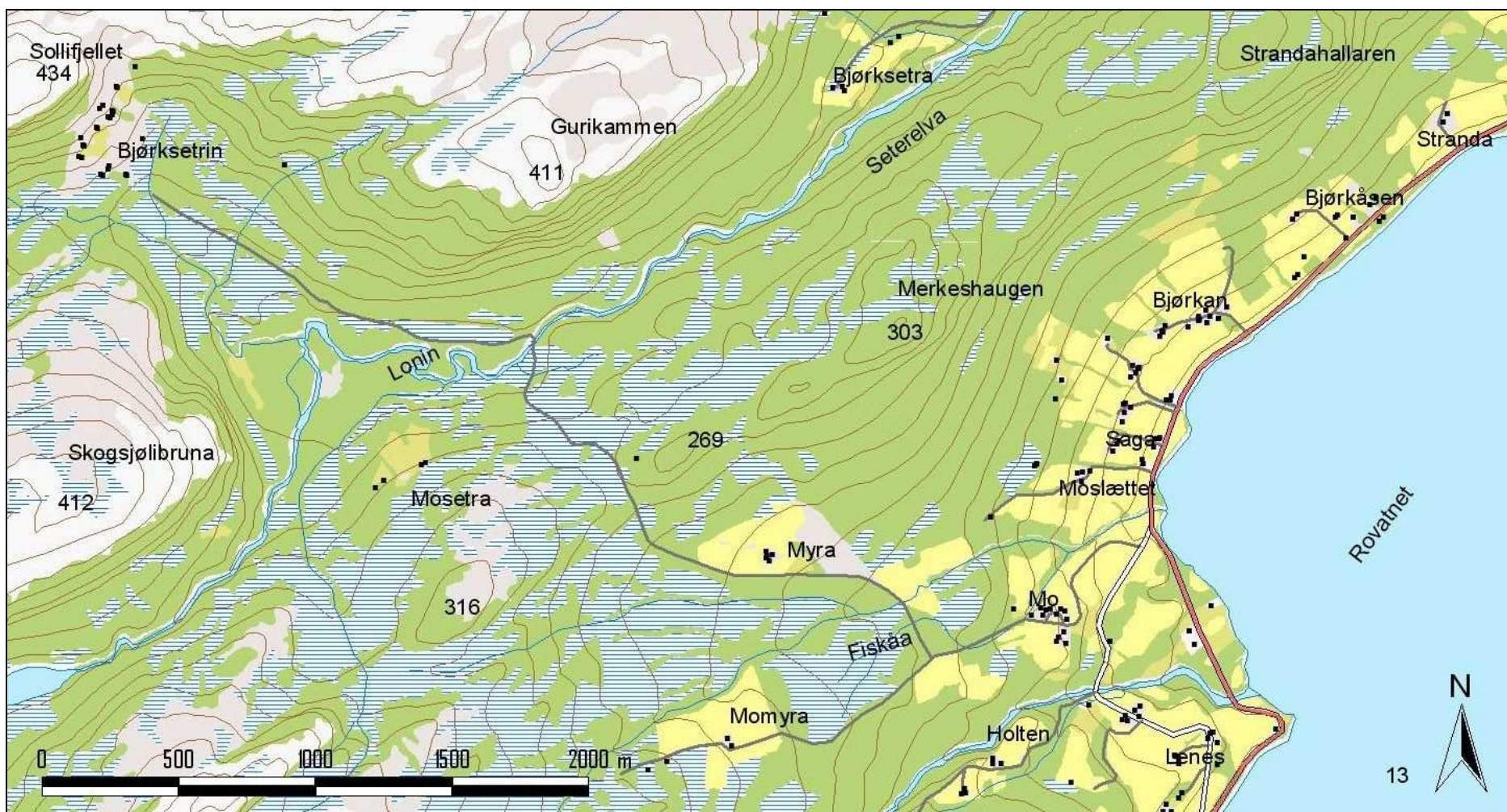

Figur 19. Området Mo – Bjørkan ligger skrånende ned mot vegen og Rovatnet. Det er flott utsikt over området fra vegen.

Nåværende og tidligere drift

Området Mo – Bjørkan er preget av moderne, aktiv jordbruksdrift. Det meste av arealet blir slått til silo eller rundball. Det er sju bruk i aktiv drift innenfor området, se kart i figur 20. Bjørkslette (”Saga”) er i drift med seks melkekyr. Søstuo (105/8) er i drift med en stor sauebesetning og en del ungdyr, som tilleggsjord drives også bnr. 10. Litlbjørkan (105/6) er i drift med sau. Moslette (107/2) har melkeproduksjon med 15-20 kyr og driver dessuten en del leiejord. Mo Oppistu (107/1) er en gammel storgård (var tidligere ett med bnr. 2) og drives med ca. 20 kyr pluss mye ungdyr, og i tillegg satses det friskt på bruket med drift av jorda på flere andre gårder og kjøp av mer melkekvote. Mo Nestuo (107/3) drives med melkeproduksjon fra ca. 10 kyr og dessuten kjøttproduksjon fra ungdyr. Mo Pestuo (107/4) drives i samdrift med et par gårder nærmere Kyrksæterøra og det holdes ungdyr for kjøttproduksjon på bruket. Myra (107/6) er et bureisingsbruk som drives med en stor sauebesetning og driver det andre bureisingsbruket (107/7) som tilleggsjord.

I tillegg er det på Hansstua (105/7) ”hobbydrift” med et par kyr, selv om melkekvota er solgt. På gnr./bnr. 105/9 holder Bjørkåsen ridesenter til, og her går hest på beite, bl.a. nedenfor tunet. En god del innmark i området er beitet, først og fremst av storfe. Et stort antall bruk er likevel ute av drift, selv om en god del av disse bebos og det meste av jorda er slått.

Figur 20. Kart over området Mo – Bjørkan. Kartdata: Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Statens kartverk/ tillatelsesnr MAD 12002-R127454.

Mye av jorda i grenda er tungdreven på grunn av sin bratte beliggenhet, og er derfor i fare for å gå ut av drift. Dette på tross av at slike bratte jordbruksarealer er av stor, positiv betydning for landskapsbildet, blant annet fordi de er så lett synlige.

Bjørksetra ligger i Sollia, under Sollifjellet. Det meste av seterdrifta her tok slutt i perioden 1945-50, og den siste setra la ned drifta i 1953. Tidligere var her seks setrer i drift, alle med geiter i mellomkrigstida og fram til slutten av andre verdenskrig. I tidligere tider hadde alle setrene både kyr, geiter og setergris. Det samme gjelder for den gamle drifta på Moseetra, som ligger nordvestvendt på andre sida av dalen for Bjørksetra, figur 21.

Figur 21. Moseetra ligger tvers overfor Bjørksetra, og begge setrene ligger i marka vest for gårdene. Både setervollene og en del utmark/myr ble tidligere høstet. I dag er det kun beite i området, og gjengroinga av vollene er tydelig.

I tillegg til slått på setervollene, var det også slåttenger svært mange steder i terrenget rundt setrene. Dette gjelder særlig terrenget rundt Moseetra og myrene mellom Moseetra og Bjørksetra. Det var dessuten omfattende beitedrift i utmarka. I dag er det helt slutt på slått i utmark og på setrene, og beitinga er også mye redusert. Det blir likevel sluppet rundt 1000 sauer og lam på beite i området hvert år.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av planter og dyr i jordbrukslandskapet kan være stort. Naturlig forekommende arter har funnet nye voksesteder i beite- og slåttemark og dannet et mangfold som skiller seg fra naturen ellers. Mangfoldet er størst i områder hvor det ikke har vært pløyd, gjødslet eller tilsådd, men høstet på mer tradisjonelt vis med slått og beiting. Slike arealer kalles gammel kulturmark, og er viktige å ta vare på av hensyn til vårt biologiske mangfold.

I området Mo – Bjørkan er det meste av jorda fulldyrket og slås. Her er i tillegg en del beite på innmark, men dette er så å si utelukkende gjødslet beite. Utenfor innmarka var det tidligere store arealer med beite, men disse er i dag for det meste gått ut av drift og er gjengrodd eller i

begynnende gjengroing. Det er ikke lokalisert arealer med gammel kulturmark i tilknytning til gårdene nede i grenda.

På Bjørksetra ligger de gamle setervollene i lia nedenfor seterhusa. Vollene er delvis i ferd med å gro igjen, og ligger som en veksling av åpne partier og partier med mye stor einer og småbjørk. Området beites av sau på utmarksbeite, slik at de minst gjengrodde deler av vollen har bevart preget av gammel kulturmark. Her vokser typiske kulturmarksarter som hårsveve, blåkoll, gulaks, tepperot, harerug, øyentrøst og legeveronika. Det er registrert flere arter beitemarkssopp på Bjørklisetra, som skarlagenvokssopp, honningvokssopp, mønjevokssopp, skjør vokssopp, seig vokssopp og skifervokssopp (Naturbase 2006). Skarlagensvokssopp er regnet som en god signalart og forteller at potensialet for flere, mer sjeldne sopper er stort. Skifervokssopp er rødlistet som hensynskrevende.

Noen arealer har blitt ryddet for einer og noen mindre arealer har vært slått de siste årene (Naturbase 2006). Dette er svært positive tiltak som bidrar til ivaretagelse av setervollen.

Det var utmarksslått svært mange steder i området. De fleste av disse vises ennå som åpnere partier i terrenget, særlig rundt Mosetra og myrene nedenfor. Dette ser man tydelig fra Bjørksetra i form av mer eller mindre firkantete lapper med mindre skog.

Myrene ved Mosetra er mange og viser stor variasjon. Foruten mindre partier med nedbørsmyr og store fattigmyrer med gråmosetuer, finnes det her mange rike bakkemyrer (Naturbase 2006). Deler av området er tresatt med furuskog, mens det i området rundt Mosetra er noe bjørkeskog. Breiull er en dominerende art, og her vokser kravfulle myrplanter som engmarihand, engstorr, gulstorr, grønnstorr, kornstorr, tvibustorr, jåblom, myrsaulauk, sveltull, betietorvmose, blanktorvmose, brunklomose og rosetorvmose (Naturbase 2006).

Leneselva og seterelva utgjør viktige økologiske faktorer i området (Naturbase 2006). Langs Leneselva finnes gråor-heggeskog og rik sumpskog, og elva renner gjennom både myrpartier og frodig løvskog. Leneselva er trolig gytebekk.

Ovenfor prestegården lengst nord i området finnes en lokalitet med gråorskog med bl.a. broddtelg, enghumbleblom, nyresoleie, myrfiol, firblad og vendelrot (Naturbase 2006). Over og omkring urene i den bratteste lia finnes varmekjær hasselskog med innslag av alm. Her dominerer myske feltsjiktet, og ellers forekommer arter som brunrot, lundrapp og skogsvinerot.

Kulturminner og kulturmiljøer

Tradisjonelle bygninger og bygningsmiljøer har verdi som kulturminner og er med på å skape et harmonisk og vakkert kulturlandskap. Spor etter tidligere driftsmetoder har også slike verdier. Dette kan være steingarder, rydningsrøysler, oppmurte veger, bruer og lignende.

De fleste av brukene i grenda Mo – Bjørkan hadde sin egen seterbu ; Bjørkan-gårdene på Bjørksetra og Mo-gårdene på Mosetra. Litlbjørkbua på Bjørksetra er satt i stand og brukes nå som bygdemuseum for Hemne, figur 22. Bua består av en fjøsdel og en stuedel som er bygd sammen, og er den eneste setra i området som er ”hel”. Som alle de gamle seterbuene i området har også denne sval. I dag står bare igjen to-tre andre gamle bygninger på Bjørksetra, og på Mosetra står også et par eldre bygninger. På den ene setra på Bjørksetra er høyløa restaurert og vollen noe ryddet for einer. Det planlegges også restaurering av gammelbua.

Figur 22. Litlbjørkbua på Bjørsetra er i dag satt i stand og i bruk som bydemuseum for Hemne. I dag er dette en av relativt få godt bevarte seterbygninger i Hemne.

I tillegg til seterbygningene var det tidligere mange høyløer i utmarka. Det er ingen stående bygninger igjen av disse i dag.

Rundt setervollene var det steingard. Disse er i forholdsvis dårlig stand, selv om enkelte partier er noenlunde bevart.

For ca. ti år siden ble det satt opp navneskilt langs traktorvegen innover dalen. Slik er mange av de gamle stedsnavna bevart og videreført til folk som bruker området til å gå tur. Gamle stedsnavn er en viktig del av vår kulturhistorie, da de blant annet forteller om tidligere generasjoners bruk av landskapet.

I gårdsgrenda Mo – Bjørkan finnes mange tradisjonelle bygninger og noen tradisjonelle tunmiljøer. Det mest tradisjonelle tunet er det på gnr./bnr. 105/6, figur 23. Her er et komplett tunmiljø med den eldste fjøsbygningen i området, stabbur og et par andre uthus. Trønderlåna er modernisert, men står fremdeles som en del av et svært helhetlig tun. Like nedenfor tunet, ved vegen, ligger Magnhildstuo, der det i dag står igjen en svært liten driftsbygning.

Av andre tradisjonelle tun er blant annet gnr./bnr. 105/8, der den gamle låna og delvis også fjøset bærer tydelig preg av tidens tann. Tunet ligger som det vestre av en rekke av tre tun. På tunet i midten, bnr. 10, er det en noe modernisert trønderlån og et lite, tradisjonelt fjøs. På det østre tunet, bnr. 7, er det et stort, tradisjonelt fjøs av samme type som på bnr. 8. Tuna utgjør et lett synlig kulturmiljø i den sørøstvendte lia.

Figur 23. Eiendommen 105/6 er nok det best bevarte av de gamle tuna i området. Her står blant annet et gammelt fjøs og to stabbur. Slike kulturmiljøer er en viktig del av kulturlandskapet.

Lengst nord i området ligger fire nedlagte småbruk. På gnr./bnr. 105/5 (som hører inn under bnr. 7) er bygningene forfalt. Både på 105/4 og 105/9 står en liten stuebygning og et lite fjøs. Innmarka her er delvis i gjengroing, men småbruka utgjør ennå attraktive elementer i kulturlandskapet.

På bnr. 105/2 står en tradisjonell trønderlån og et fjøs som i senere tid har fått et enkelt påbygg. På 105/3 står et tradisjonelt, lite fjøs og på 107/2 står et tradisjonelt fjøs som er blitt påbygd i to omganger og en trønderlån som delvis skjules bak en nyere enebolig. Gamleskolen ligger like nedenfor gårdene tett attmed veggen og er i dag i bruk som grendahus. Den fikk nytt tak for et par år siden og er i brukbar stand.

Tuna på tre av Mo-gårdene, gnr./bnr. 107/1, 3 og 4, ligger tett sammen som i et klyngetun på toppen av en bakke sør i området, figur 24. På bnr. 1 og 4 står det flere tradisjonelle bygninger. Tuna utgjør et helhetlig kulturmiljø og er et flott element i landskapet. Beitedyr i bakken nedenfor det ene tunet bidrar også til å gi liv i landskapet.

Figur 24. Mo-gårdene ligger tradisjonelt plassert i en tett klynge. I forgrunnen den gamle skolestua.

Bosetningen i området er nok gammel, for på Mo er det funnet pilspisser ved grustaket, som ligger like inntil vatnet.

Landskapsopplevelse og tilgjengelighet

Området Mo – Bjørkan ligger inntil vegen inn mot Kyrksæterøra, ved Rovatnet, og er derfor svært godt synlig for mange mennesker som ferdes langs vegen. De graskledde bakkene ligger som et flott bakteppe til Rovatnet og tuna stikker fram som holdepunkter i landskapet. Tuna fremstår i stor grad som tradisjonelle og med en helhetlig gårdsbebyggelse, selv om en del gamle bygninger er i forfall og det er satt opp noen moderne eneboliger.

Utsikten over Rovatnet hindres i stor grad av kantvegetasjon mellom vatnet og vegen, selv om det er tynnet ut over en kortere strekning innerst i bukta, figur 25. Dette gjør at helheten mellom jordbruksarealene og vatnet i liten grad oppfattes, og landskapet fremstår som ”kjedeligere” enn det ellers ville ha vært. Mot de dyrka arealene er det derimot svært lite kantvegetasjon, slik at utsikten mot disse er svært god.

Figur 25. Der kantvegetasjonen ryddes, er det fin utsikt både over vatnet og over jordbrukslandskapet.

Prestegården, som ligger et lite stykke nord for Bjørkan, utgjør et flott element i kulturlandskapet, figur 26. Den har flere bevaringsverdige bygninger i et tradisjonelt tun som i svært liten grad er forandret. Det er i tillegg en allé med store, gamle trær inn til gården, noe som bidrar til et variert og attraktivt landskapsbilde.

Ridesenteret bruker gamle veger, som går i lia mellom gårdene, som rideveg. Herfra er det flott utsikt over kulturlandskapet og Rovatnet, noe som bidrar til en spennende opplevelse av landskapet.

Området Bjørksetra – Moseetra er også mye brukt i tursammenheng, og særlig er traktorvegen som går innover mot Bjørksetra en god del brukt som turveg. Som nevnt tidligere er her dessuten satt opp skilt med gamle stedsnavn langs vegen, noe som bidrar til at turen innover her blir ennå mer interessant. Bjørksetra er dessuten et flott turmål, med sine gamle bygninger og ennå noenlunde åpne setervoll.

Figur 26. Prestegården nord for Bjørkan, med en allé som leder inn mot det tradisjonelle tunet, er et av flere flotte elementer i kulturlandskapet langs Rovatnet.

Inngrep og trusler

Det er foretatt relativt få inngrep i området som bryter med det tradisjonelle jordbrukslandskapet. Vegen utgjør i dag det viktigste, men den er lagt i nedkant av den dyrka marka og har i liten grad gjort inngrep i den. Et mindre areal mellom Leneselva og grustaket på Mo er imidlertid blitt liggende atskilt på østsiden av vegen. Vegen har også medført betydelige inngrep langs vannkanten. Med tanke på kulturlandskapet er det største problemet at den smale sona mellom vegen og vatnet gror igjen så mange steder langs vatnet.

Grustaket på Mo Nestuo utgjør et tydelig inngrep i landskapet og ligger lett synlig ved vegen. Sør for dette er det et næringsareal som tydelig bryter med kulturlandskapet rundt. Dette bidrar til at landskapet mister noe av sitt helhetlige preg.

Det er nå vedtatt trasé for ny kraftlinje fra Kjelbergodden, og denne vil gå i lia ovenfor gårdene. Linja vil trolig bli godt synlig fra vegen og vil utgjøre et markant brudd med kulturlandskapet og er et stort inngrep i landskapsrommet.

Det er satt opp noen hytter på og rundt Bjørksetra, men ellers er det forholdsvis få hytter som er satt opp i seterområdet. At her ikke er bilveg fram gjør at hyttene ikke blir så markerte og tydelige i terrenget, noe som er positivt med tanke på seterlandskapet. At her er satt opp få hytter beror i stor grad på at dette ikke har vært ønsket fra grunneiernes side.

På mange av gårdsbruka er det satt opp typehus som mangler rot i den lokale byggeskikken, noe som har spesielt uheldig effekt når de er satt opp i eller inntil ellers tradisjonelle tun. De tradisjonelle driftsbygningene er gjerne påbygd eller erstattet av nyere konstruksjoner, men på flere av gårdene er de forholdsvis godt innpasset i helheten. Det er generelt en stor utfordring i de fleste jordbruksgrunder å tilpasse nye bygninger til et tradisjonelt bygningsmiljø, der både krav til estetikk, effektivitet og kostnad blir tatt hensyn til. Videre utbygging med eneboliger uten forankring i lokal byggeskikk vil kunne utgjøre et problem for kulturlandskapsverdiene. Modernisering og fasadeendring av eldre bygninger er vanlig, og utgjør også en utfordring mtp. å bevare helheten i området.

Store samdriftsfjøs er vanskelige å få til å passe inn i ei tradisjonell gårdsgrend, og bygging av slike fjøs kan by på utfordringer, selv om det neppe vil by på uløselige konflikter.

Mange av de minste bruka i området er lagt ned, og det står mindre, ubrukte uthus i de fleste tuna. En god del bygninger står derfor i fare for å forfalle, først og fremst fordi de ikke er i bruk og at det dermed mangler både ressurser og motivasjon til å holde dem i stand. Selv om de nedlagte tuna er bebodd, skal det mye til for at de gamle fjøs- og låvebygningene blir holdt ved like. Dette betyr at betydelige kulturlandskapsverdier er i ferd med å gå tapt.

En like stor trussel mot kulturlandskapet i området kommer fra gjengroing, både av innmark og utmark. Allerede i dag har store arealer grodd igjen, og landskapet har på grunn av dette forandret karakter i forhold til tidligere. En del av de bratteste arealene er grodd igjen, blant annet i skråningene ned mot elvene. En del lapper på småbruka er også gått ut av drift og har begynt å gro igjen, særlig lengst nord i området. En del kantsoner er grodd til i altfor stor grad. Resultatet av gjengroing er gjerne tap av utsikt, tap av biologisk mangfold og et mindre variert og attraktivt kulturlandskap, figur 27.

Figur 27. Gjengroing utgjør en stor utfordring i dette området som i mange andre verdifulle kulturlandskap. Utsikten over Rovatnet er langs deler av strekningen nesten borte (til venstre). Mot den dyrka marka har det nå også begynt å komme opp krattskog (til høyre).

Vurdering av området

Mo – Bjørkan er en gårdsgrend som ligger på vestsiden av Rovatnet, et lite stykke sør for Kyrksæterøra. I marka vest for gårdene ligger Moseetra og Bjørksetra. Jordbruksarealene i grenda ligger skrånende ned mot vatnet og er lett synlige fra riksvegen som går langs vannkanten. Det finnes en god del bevaringsverdige gårdsbygninger i grenda, både fjøs, trønderlåner og uthus som stabbur og mastuer. Nord for området ligger dessuten prestegården. På Bjørksetra ligger Hemne bygdemuseum i ei seterbu sammen med noen andre tradisjonelle seterbygninger. Setervollen har preg av gammel kulturmark og er inngjerdet av en steingard. I terrenget her finnes tydelige spor etter utmarksslått.

Aktuelle tiltak/skjøtselsanbefalinger

Kulturlandskap skapes gjennom gjensidig påvirkning mellom natur og kultur. Særlig verdifulle kulturlandskap har ofte bevart gamle kulturmarker og har gjerne mange

kulturminner. De byr også på varierte og interessante landskap. Sammenhengen mellom kulturmark og bygningsmasse er også med på å skape helhetlige og særlig verdifulle kulturlandskap. Derfor er det viktig at både bygninger og kulturmark ivaretas og sees i sammenheng.

For å ta vare på de store kulturlandskapsverdiene i området Mo – Bjørkan bør følgende arbeides med:

- Hindre nedlegging og gjengroing av innmark
- Holde setervollene åpne gjennom rydding og mer målrettet beiting
- Ta vare på bevaringsverdige bygninger i bygda og på setra
- Åpne for utsikten over Rovatnet
- Legge bedre til rette for opplevelse av kulturlandskapet/bedre tilgjengeligheten

Gjengroing er i dag et økende problem i området, men det bør være mulig å holde eksisterende innmarksarealer åpne og hindre ytterligere gjengroing. For å hindre gjengroing må arealet være i drift, enten ved at det slås, eller ved at det har et tilstrekkelig høyt beitetrykk. En utfordring er å få utnyttet de små arealene på de nedlagte småbruka effektivt. Det anbefales her at tilstøtende arealer på nabogårder gjerdes inn sammen for å skape større, mer attraktive beitearealer. Dette bidrar til mindre gjerding og enklere utnyttelse av ressursene. Det forutsetter imidlertid gode leieavtaler og nabosamarbeid, men det er en god måte å sikre at ressursene i bygda ivaretas. Det kan søkes SMIL-midler til inngjerding av beitearealer gjennom kommunen. Der det har kommet inn mye busker og trær må arealet ryddes før det gjerdes inn og beites.

For det biologiske mangfoldet er det særlig viktig å holde åpne de arealene som er ugjødsle og som ikke er pløyd eller tilsådd. Dette gjelder blant annet setervollen på Bjørksetra. Disse arealene er særlig artsrike og har en slått- eller beitebetinget vegetasjon som er avhengig av et lavvokst feltsjikt for å overleve. De arealene som ble undersøkt, er delvis i gjengroing. Det anbefales derfor at det ryddes for einer og lauvoppslag der dette er et problem.

Etter ryddinga må alt avkappet materiale komposteres eller helst brennes, da det kan ha en uheldig effekt på beitet om det blir liggende. Det er også viktig å følge opp med slått eller tilstrekkelig høyt beitetrykk, slik at ikke tre og busker får etablert seg igjen. Det anbefales at i alle fall deler av vollen slås som tidligere, da beiting og slått har tydelig ulik virkning på vegetasjonen. Der det beites, skal vegetasjonen ved beitesesongens slutt være godt nedbeitet. I praksis innebærer dette at setervollen bør inngjerdes, og det anbefales at vollen på alle setrene skjøttes som en enhet gjennom grunneiersamarbeid. Arealer med gammel kulturmark bør heller ikke gjødsles.

Mer om restaurering av gamle slåtte- og beitemarker finnes i *vedlegg I* til rapporten. Det kan dessuten søkes tilskudd til restaurering av gammel kulturmark gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Det kan også søkes midler til inngjerding av arealene. For arealer med gammel kulturmark (som setervollen på Bjørksetra) kan det dessuten søkes *Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark* gjennom det regionale miljøprogrammet. Arealene må da gjerdes inn og beites/slås, og det må heller ikke benyttes gjødsel i områdene.

Steingarden på Bjørksetra bør tas vare på som det kulturminnet den er. For steingarder er det særlig viktig at de ikke gror ned, slik at de blir ødelagt og ikke lenger er synlige. Det var før vanlig å gå over steingarden om våren og legge opp nedfalt stein. Når steingardene er i dårlig forfatning, trengs en mer omfattende restaurering. På Bjørksetra er det i første omgang aktuelt

å rydde rundt steingarden slik at den igjen blir synlig. Restaurering vil også kunne være aktuelt, særlig sett i sammenheng med at bygdemuseet ligger her. Der hele steingarden er helt ødelagt har det imidlertid liten hensikt å rekonstruere den, og den bør få ligge som et kulturminne. For mer informasjon om restaurering og oppfølgende skjøtsel av steingarder, se vedlegg II til rapporten. Det kan søkes SMIL-midler til restaurering av steingarder gjennom kommunen.

Et kulturlandskap er en helhet som består av både bygninger, andre kulturminner og kulturmark, og det er derfor naturlig å se setervollen og steingarden i sammenheng med (eller også som en del av) bygdemuseet som ligger på Bjørksetra.

Myrene ved Mosetra er verneverdige og bør få være i fred for aktiviteter som grøfting, skogplanting m.m. (Naturbase 2006). Hyttebygging bør også unngås og eventuell hogst bør foregå på frossen mark slik at det blir minst mulig skader i terrenget. Mange av de kravfulle artene på myrene har trolig dratt fordel av den tidligere markaslåtten, og beiting med sau vil kanskje kunne ha en lignende effekt (Naturbase 2006).

Det haster å få gjort noe med det som står igjen av tradisjonelle bygninger i området. Mange bygninger, særlig fjøs, er i dag i begynnende forfall, og store bygningsverdier er derfor i ferd med å gå tapt. Den beste forsikringen for at en bygning skal bli tatt vare på, er at den brukes til noe. Det er derfor en utfordring å finne nye bruksområder, som for eksempel utleie. Når bevaringsverdige bygninger skal settes i stand, anbefales det at dette gjøres slik at mest mulig av den opprinnelige bygningen bevares og at det ikke gjøres utvendige endringer på bygningen. Mer om istandsetting av bevaringsverdige bygninger finnes i *vedlegg II* til rapporten. Det kan dessuten søkes SMIL-midler gjennom kommunen til utbedring av slike bygninger.

Å ta vare på den tradisjonelle firkantforma i tunet er også viktig for helheten i kulturlandskapet. Dette er viktig å tenke på når det bygges nytt. For at den tradisjonelle byggeskikken skal ivaretas, anbefales det at nye bygninger i større grad tar opp i seg tradisjonell arkitektur, særlig gjelder dette bygninger i gårdstunet. Også plasseringen av bygningene er her viktig. Mer om nybygging i kulturlandskapet finnes i *vedlegg II*.

På setrene står flere bevaringsverdige bygninger som i dag er i begynnende forfall. Dette er små bygninger som kan settes i stand uten altfor store kostnader. De er dessuten del av et helhetlig setermiljø, noe det ikke finnes så mange igjen av i Hemne. Det anbefales derfor at de gamle seterbygningene settes i stand (se *vedlegg II*), noe det kan søkes SMIL-midler til.

Utsikten over Rovatnet er mange steder blitt svært dårlig grunnet gjengroing i den smale sona mellom vegen og vatnet. Dette gjør at helheten i området forringes mye. Det anbefales derfor at det utføres rydding i denne sona i form av uttynning av den eksisterende vegetasjonen. Spredte trær bør få stå igjen, slik at man unngår en altfor aggressiv vekst i feltsjiktet og slik at landskapsbildet blir mer variert. Slik rydding kan det søkes SMIL-midler til gjennom kommunen, og arbeidet bør utføres som et grendesamarbeid. Det er dessuten svært viktig at det lages en oppfølgingsplan slik at man unngår at kantsona gror igjen på nytt. Det kan også søkes SMIL-midler til slik planlegging.

For å legge bedre til rette for opplevelse av kulturlandskapet, anbefales det at det i større grad settes opp skilt/informasjonsstavler som forteller om kulturlandskapet og kulturminnene i området. Dette vil være med på å gi en større totalopplevelse for besøkende. Jo mer kunnskap

man har om det landskapet man ser rundt seg, jo mer interessant vil opplevelsen av det bli. Det vil tilsvarende være vanskelig å se verdien i kulturlandskapet dersom man ikke kan noe om det. Slike tiltak for å øke tilgjengeligheten i kulturlandskapet kan gis tilskudd gjennom SMIL-ordninga i kommunen. Ordninga omfatter blant annet etablering av turstier, oppsetting av benker, skilting og merking. Mer informasjon om slike tiltak finnes i *vedlegg II* til rapporten. Et aktuelt tiltak i området kan være etablering av tursti/ridesti.

6 Kilder

DN 2006. Direktoratet for naturforvaltning. I *Naturbase* [online]. Tilgang:
<http://www.naturbase.no> [sisert 11.05.2006].

Liavik, K. 1996. Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag –
sluttrapport for Sør-Trøndelag. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Miljøvernavdelingen.